

Guilliam CAUDRON Sr.: NABUGODONOSOR

INGELEID EN TOEGELICHT

DOOR

Dr. A.A. KEERSMAEKERS
lid der Maatschappij

INLEIDING

1. Auteur

Toen, in 1613, Guilliam Caudron de « cleyne proefstuxkens » van Justus De Harduwijns poëzie uitgaf onder de titel *De VVeerlücke Liefden tot Roose-mond*, bewees hij niet alleen een man van smaak te zijn; tevens mocht hij als dank voor 'bewezen diensten' in onze literaire historie rekenen op erkentelijkheid.

Erkentelijkheid werd hem betoond door het bewaren, in zijn (geboorte?-)stad van handschriften, die werken van Guilliam Caudron heten te bevatten en die thans, na min of meer lange periodes van vergetelheid weer ter hand worden genomen¹.

Een aandachtig bestuderen heeft al vlug duidelijk gemaakt, dat wat deze handschriften bevatten niet het werk is van één enkele Caudron². Er moet inderdaad een onderscheid gemaakt worden tussen de vader Guilliam Caudron (\pm 1586- \pm 1636) en de zoon Guilliam Caudron (1607-1692): de eerste is de bezorger van De Harduwijns eerste werk, de tweede is de grote « gelau-rierte Poëet »³. En het onderzoek wees uit dat enkele spelen uit de Aalsterse handschriften dienden toegeschreven aan de vader, nl. de vertaling van de *Rosimonda*-tragedie van Van Zevécote⁴

(1) Over Caudron, cfr. WILLEMS J.F.: *Verhandeling over de Nederduytsche tael- en letterkunde*, 2e dl., Antwerpen, 1820-1824, blz. 103-106; D'HONDT V.: *Geschiedenis van het Tooneel te Aalst*, Aalst, 1908, blz. 171-179; DE MAEYER A.: *Willem Caudron*, in *Het Land van Aalst*, Jg. I, nr. 3 (1949), blz. 79-85; DAMBRE Dr. O.: *De Dichter Justus De Harduijn*, Gand-Paris-'s Gravenhage, 1926, blz. 113-115, waar voor het eerst een onderscheid wordt gemaakt tussen vader en zoon; KEERSMAEKERS Dr. A.: *De Dichter Guilliam Van Nieuwelandt*, Gent, 1957, blz. 235-240.

(2) Bovendien zijn er nog werken of stukken van anderen in opgenomen, alhoewel niet veel; cfr. de literatuur opgegeven in noot (1).

(3) Cfr. DAMBRE: *a.w.*, blz. 113-114.

(4) Deze vertaling zal verschijnen in het *Jaarboek van de Provincie Oost-Vlaanderen*.

en nog twee andere: de *Nabugodonosor* en het *Spel van David*⁵.

Het spel, dat hierbij wordt uitgegeven is dus het werk van de vader, Guilliam Caudron Sr.

2. Datering

Het spel draagt in het handschrift geen titel; in de ingeschoven moderne inhoudstafel wordt het geheten *Nabugodonosor*; wellicht heette het oorspronkelijk het *Spel van Zedechias* of van *Hierusalems Ondergang*.

De vraag, wanneer dit stuk werd geschreven, is bezwaarlijk op te lossen. Enerzijds wijst het op een datum na 1612: toen vermeldde Lindanus het niet in zijn werk *De Teneraemonda libri tres*⁶, waarin hij wel met veel lof spreekt over de dan pas voltooide tragedie *Clytemnestra* van Caudron Sr; daar dit laatste niet bewaard bleef, mogen we wellicht gissen dat de oudere stukken van de dichter verloren gingen, terwijl spelen van latere datum bewaard bleven. Anderzijds wijst de wel eens onbeholpen hantering van de alexandrijn op een datum voor 1622, omdat de *Rosimonda*-vertaling, die ten laatste dagtekent van dat jaar⁷, in dat opzicht beter is. Dus zou *Nabugodonosor* best geschreven kunnen zijn tussen 1612 en 1622. Maar indien Lindanus' woorden moeten geïnterpreteerd worden als zouden De Harduwijn en Caudron klassieke tragediën hebben geschreven, ook wat betreft de vorm — indeling b.v. in 5 bedrijven, choor — en dit is niet uitgesloten, dan wordt de datering moeilijker: dit spel is verdeeld in 4 « gheschiedenissen » — benaming ook gebruikt in *Rosimonda*-vertaling — en het heeft geen choor, terwijl de *Rosimonda* — al is het dan ook een vertaling! — de klassieke vorm behield; het kan dus best zijn dat *Nabugodonosor* pas geschreven werd na 1622, toen de opvattingen van Caudron betreffende de klassieke tragedie misschien veranderd waren.

De toon van zijn stuk was — of bleef — echter die van een echte senecaans-klassieke tragedie⁸. Ook de inhoud bewijst dat.

(5) Ook dit spel verdient uitgegeven te worden, samen met de latere bewerking ervan — klaarblijkelijk door Caudron Jr —, omdat daaruit juist de typische verschillen tussen beiden blijken.

(6) Antwerpen, 1612, blz. 99-100.

(7) Cfr. de inleiding tot de uitgave van de *Rosimonda*-vertaling.

(8) Voor een uitvoeriger bespreking van het spel verwijs ik naar KEERSMAEKERS: *a.w.* blz. 282-285.

3. Inhoud

De « *Voor-redene* » (vss. 1-48) kondigt het onderwerp aan: God heeft de aarde en alles geschapen, alles leeft volgens Gods wil, behalve de mens. Maar zo deze opstaat tegen zijn Schepper, zal hij gestraft worden. Een voorbeeld daarvan is het Joodse volk, dat nu « den slagh des verderfs » (vs. 40) zal voelen.

Eerste gheschiedenisse (vss. 49-214). — Nabugodonosor dreigt Jerusalem wreed te zullen straffen om Zedechias' ontrouw. Nabuzardan en Megarus, zijn legeroversten, raden ook een strenge bestraffing aan, zodat de koning beveelt het leger en alle oorlogstuig in gereedheid te brengen, wat Nabuzardan onmiddellijk gaat uitvoeren. Nabugodonosor dreigt voort: de kinderen zullen zijn wreedheid ondervinden en de tempel zal hij totaal plunderen en verwoesten. Nabuzardan, « uytcommende met het krijghsvolck » kondigt het leger aan dat het weer zijn moed zal kunnen tonen tegen de Joden. Tevreden ziet Nabugodonosor zijn heir; als hij verneemt, dat al het « krijghsgheweer » reeds lang weg is, beveelt hij naar de Jodenstad op te rukken. Meteen zijn ze er. Het wordt echter nacht en Megarus raadt aan rust te houden, doch Nabugodonosor wil er niet van horen: alles moet voor de bestorming in gereedheid worden gebracht. Hij zelf zal intussen te Reblatha blijven; volmacht over het leger verleent hij aan Nabuzardan, die zijn manschappen aanspoort vlug en vlijtig de handen aan het werk te slaan.

Tweede geschiedenis (vss. 215-424). — Zedechias treedt op met de « princen » Saphatias, Jhedelias, Jucael en Phasur. De koning beklagt zich, dat hij Jeremias' woorden in de wind heeft geslagen; de princen echter geloven niet in Jerusalems ondergang, maar ze gelukken er niet in de koning te overtuigen. Daar verschijnt Jeremias, roepend: zoals een aarden pot onherstelbaar wordt gebroken, zo zal God Jerusalem verderven; wie leven wil, moet zich aan de Chaldeeën overgeven. De princen vinden deze boodschap dwaas en schandig; ze vragen Zedechias, de profet te mogen gevangen nemen, wat de koning niet durft weigeren, zodat Jeremias gevankelijk wordt weggevoerd. Klagend blijft Zedechias echter; hij was beter niet geboren, want om zijn snoodheid is Jerusalems ondergang nabij. Abedmelech komt barmhartigheid vragen voor Jeremias, wat de vorst toestaat, die dan verder klaagt: de straf is verdiend, want het woord van de profeten werd in de wind geslagen. Nu verschijnt Jeremias weer en nog is zijn raad: geef u over! Ondanks de verzekering, dat

de naar de Chaldeeën overgelopen Joden hem niet zullen bespotten, durft Zedechias die raad niet volgen. Na de profeet ten strengste te hebben verboden de waarheid over hun onderhoud uit te brengen, blijft de vorst alleen achter; erg zal het zijn, maar moedig zullen ze vechten...

Derde gheschiedenisse (vss. 425-518). — Eerst spreekt Zedechias zijn volk toe: nu ze God verlaten hebben, moeten ze zich dapper weren; misschien zal God hen toch nog helpen! Al trommelend wordt dan alles in gereedheid gebracht, langs weerszijden. Ook Nabuzardan vermaant zijn soldaten: zij weten wat het is, een stad te bestormen; ze zullen zich dan ook dapper gedragen en Jerusalem innemen. De aanval begint! Zedechias, de princen, de Chaldese hoofden, allen sporen hun troepen aan, tot de Babyloniërs « bresce » maken in de stadswal. « Binnen » hoort men de vluchtende Joden kermen, terwijl Nabuzardan onbarmhartig beveelt alles uit te moorden, behalve Jeremias.

Vierde gheschiedenisse (vss. 519-735). — Megarus is op weg om Nabugodonosor de tijding van Jerusalem's val te brengen; daar ziet hij zijn vorst, wie hij het nieuws dadelijk meedeelt. Nabugodonosor zendt hem terug met het bevel Jeremias te sparen en de gevangenen naar Reblatha te brengen. Nabugodonosor voelt zich een « aerds-godt » (vs. 543), wat Megarus beaamt; de koning meent, dat hem alles onderworpen is: de hele aarde, de natuurelementen, zelfs de God van David. Dan verschijnt « Zedechias van Hierusalem commende, al claghende met de andere ghevanghene »: had hij maar naar Jeremias geluisterd! Nabuzardan drijft hem voort tot bij Nabugodonosor, die al de gevangenen laat wegvoeren, behalve Zedechias. Deze tracht zich te verontschuldigen: het volk dwong hem! Maar Nabugodonosor is niet te vermurwen. Eerst moeten Zedechias' kinderen sterven; de Scherprechter doodt hen in het bijzijn van hun vader. Dan is het de beurt aan Zedechias zelf: de Scherprechter bindt hem en steekt hem de ogen uit. Wat Zedechias ook klaagt, het baat niet. Geketend blijft hij achter en hij herhaalt zijn vroegere klacht: had hij maar naar Jeremias geluisterd!

De « *Sluijtreden* » (vss. 736-749) is een bede, vol mythologische zinspelingen, om mildheid bij het beoordelen van het spel.

De stof voor dit stuk vond de dichter in *Jer.* 38, 39: 1-11 en 52: 1-23; dit laatste verhaal is hetzelfde als *IV Reg.* 24: 18-20 en 25: 1-17. Ook *II Par.* 36: 11-20 en FLAVIUS JOSEPHUS:

Antiquitates Judaicae, 10e boek, cap. 10-11 verhalen deze gebeurtenissen. Wellicht is alleen *Jer.* geraadpleegd door de dichter (cfr. de aantekeningen).

4. Het Handschrift

Het handschrift berust op het Stedelijk Archief te Aalst onder nr. X 48 c. Het is een halfleren band — formaat 20,4 breed bij 31,5 cm. hoog — met een op de rug opgeplakt titelvignet, waarop staat *Werken van G*** Caudron*. De band is waarschijnlijk 18e-eeuws: het boven- en onderblad is opgeplakt gewolkt papier; de rug — 8 cm. breed — is leder, aan de bovenzijde gebroken; hij heeft goudopdruk (bloemmotieven) en 5 nerven.

Het handschrift zelf — formaat 20 cm bij 30,8 cm — is 17e-eeuws, alhoewel niet alles door dezelfde hand werd geschreven. Het papier is afgesneden en op de snede lichtjes gerood. De bladzijden zijn niet genummerd.

Inhoud: na 78 onbeschreven bladzijden (39 folio's) volgt het hierna gepubliceerde stuk, dat geen titel draagt, doch in de inliggende inhoudstafel — modern schrift — betiteld wordt als *Nabugodonosor*; het spel beslaat 29 blzz. (15 fol.).

Na 3 onbeschreven folio's volgt ook zonder titel het *spel van David*: een stuk in 3 delen van samen 796 vss.; 32 blzz. (16 fol.); aan het einde hiervan staat deze aanwijzing: « Gheregistreert by my onderschreven gulde-broeder vande Camere vande H maghet Catharina den tweeden derden ende andere daghen vande maent Septembris i639. P van Hecke. »⁹.

Na 4 uitgesneden folio's komt dan het *Vertoog der Hoogheldelycke Roomsche daden uijt-gevrocht by Horatius Cocles, Caius Mutius Schevola ende Manhaftige Clelia* (1688): een spel in 5 delen van samen 1828 vss., dat 92 blzz. beslaat.

Eén blz. (recto-zijde) blijft blanco; dan volgt *Cesars-Val* (1680): een tragedie in 5 delen, met veel wijzigingen, samen 1639 vss.; het beslaat 90 blzz.¹⁰.

Na één blanco-bladzijde volgt de tweede redactie van het *Spel van David*, dat hier geheten wordt *Sauls Vall' tot Davids Klemm'* (1682): hier is het spel uitgedeind tot 5 delen, totaal 1045 vss.; ook hierin werden nadien nog toevoegingen ingelast of ingeplakt; het stuk beslaat 68 blzz.

Na één onbeschreven folio volgt dan *Het Spel vande Passie*

(9) Over de datering van *Nabugodonosor*, cfr. punt 2 van deze inleiding.

(10) Van dit spel bevindt zich een andere, latere redactie — nl. van 1711 — in Hs. X 48 b, fol. 1-37.

ende het Lijden Jesu Christi (1681): in 5 delen verdeeld, samen 2063 vss.¹¹; dit stuk beslaat 116 blzz.

Weer volgt één onbeschreven folio; dan de titel *Rosimonda Treurspel Uyt het Latijn vanden Eerw: ende gheleerden p: Zevecote Augi: int Vlamsche overghestelt bij Guillaume Caudron Dicht-stelder der camere vande h: Catharina tot Aelst*, geschreven in later geschrift dan al het voorgaande.

De rest van het boek, nog 172 fol., is onbeschreven gebleven.

5. Wijze van uitgeven

De inkt van het hs. is meestal zeer bleek. Bovendien werd het stuk kennelijk door twee handen geschreven.

De eerste afschrijver had de eigenaardigheid voor *l* en *s* aan 't begin van een woord zeer dikwijls het hoofdletterteken te gebruiken. Vanaf vs. 498 begon dan de tweede afschrijver: het is andere inkt en andere spelling; van dan af treft de schrijfwijze *ij* naast *y* met een slangetje erboven: deze laatste letter schreven we *y*; van hier af komt er ook meer regelmaat in het gebruik van de hoofdletters.

De tekst die hier wordt gepubliceerd, is die van het handschrift, met de volgende wijzigingen:

1. het gebruik van de hoofdletters is in overeenstemming gebracht met de moderne gewoonte: nl. het beginwoord van elke versregel, eigennamen, God, worden met hoofdletter geschreven;
2. de afkortingen zijn opgelost, maar cursief gedrukt; dit gebeurde ook op die plaatsen, waar de tekst was weggevallen wegens het afsnijden (alleen op de blzz. r°);
3. de interpunctie, die in het origineel zeer schaars is, werd door de uitgever aangebracht;
4. de afschrijvers gebruikten zeer dikwijls *u* voor *u*, ook wel voor *v*, en omgekeerd *v* voor *u*; hier werd de moderne schrijfwijze toegepast;
5. soms staat in het hs. *j* voor *i*, een zeldzame keer *i* voor *j*; ook hier werd de moderne schrijfwijze genomen;
6. soms werden woorden gesplitst; nu eens wordt de « samen-

(11) Terwijl de overige spelen m.i. wel moeten toegeschreven worden aan Guiliam Caudron Sr. of Jr., is dit spel van Jacques de Conde, met enkele toevoegsels van Caudron Jr.; deze toevoegsels komen bijna alle nog voor in handschrift X 48 a; over de herkenning van deze *Passie* als het werk van de Conde, cfr. DE MAEYER: *a. art.*, blz. 84.

- stelling » aangeduid door -, dan weer door = ; in deze uitgave werd de splitsing behouden, maar steeds met - aangeduid;
7. waar de tekst van het hs. werd gewijzigd, vindt men achteraan de originele scriptie;
 8. regieaanduidingen en namen van sprekende personen worden cursief gedrukt;
 9. de nummering van de vss. is van de uitgever.

Wat de woordverklaring betreft, dient het volgende aangestipt: Caudron beschikte over een zeer rijke woordenschat; bovendien schreef hij een zeer zuivere taal, vrij van alle « uytheimsche schuym ». Verschillende woorden zijn dan ook niet te vinden in het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, noch in het *Middel-nederlandsch Woordenboek* van Verwijs en Verdam. Het heeft me bovendien getroffen, hoe van vele woorden door het WNT alleen — of bijna alleen — voorbeelden worden aangehaald uit De Harduwijn, Van Zevécote of De Casteleyn; dit hoeft geen verwondering te wekken, gezien allen in dezelfde streek thuis hoorden. Vooral de gelijkenis met de taal van De Harduwijn is opvallend.

Bij de woordverklaring worden de volgende afkortingen gebruikt:

- Ov. = OVERDIEP Dr. G.S.: *Zeventiende-eeuwscbe Syntaxis*, 1e, 2e, 3e stuk, Groningen-Batavia, 1931, 1932, 1935;
 VH = VAN HELTEN Dr. W.L.: *Vondel's Taal*, I en II, Groningen, 1883;
 W = WEIJNEN Dr. A.: *Zeventiende-eeuwse Taal*, 2e dr., Zutphen, 1956.

Ten slotte rest mij nog een aangename plicht te vervullen.

Eerst en vooral dank ik het Stadsbestuur van Aalst, en in het bijzonder de heer Alf. Van der Heyden, stadsarchivaris, voor de welwillendheid, waarmede mij tot tweemaal toe de handschriften ter beschikking werden gesteld; mogen zij in deze publicatie het bewijs zien, dat hun tegemoetkoming niet nutteloos is geweest.

Van ganser harte dank ik nog mijn Vriend, de heer Raym. Peeters, stadsarchivaris te Turnhout, die zo bereidwillig was met mij de tekst tegen te lezen en dank zij wiens hulp menige duistere plaats kon opgehelderd worden.

Een bijzonder woord van dank richt ik ook tot Dr. C. De Baere, die me steunde en aanmoedigde door zijn belangstelling voor mijn wetenschappelijk werk en die bereid was dit uitvoerige stuk op te nemen in deze *Handelingen*.

G. CAUDRON Sr. : *NABUGODONOSOR*

VOOR-REDENE.

fol. 1ro

- Dien onsterfelycken Godt, aenhoorders altemael,
 Die voorsinnigh herschaert die blauverwighe sael
 Van themelsche ghebou waer in die peerlen schoone
 Guld-schynigh wemelen alle ghediert ten toone,
 5 Dien Godt die tsassem sticht vanden aerd-bodem groot
 Gheschaepen heeft van niet in vorm van eenem klood,
 Dwelck hebbende voorsien van nootelycke dinghen
 Heeft daermen vande see dat vastelyck doen omringhen,
 Dien heeft daer in ghestelt een vier voetigh ghediert,
 10 Deen galleloos en tam, dander tot quaet gheviert,
 Deen minnende dat vet lant, dander dat waut en kuijlen,
 Deen willend in tblack, dander int woeste schuylen;
 Daerby een pluymeryck dier, verscheyden afgemaelt,
 Dat oock door zyn toedoen voetsel ter aerden haelt
 15 En met een snelle vleugh d'hooghe lucht can beclennen;
 Die visschen sterck ghescholpt, die daer vlugh deur swemmen
 t'Soet en tsaut waterpleyn, op datt'al dienen mocht
 Tot voetsel van een dier van slym der aerd gevrocht,

Voor-redene: wie die uitspreekt, wordt niet gezegd.

- 1 *Dien onsterfelycken Godt*: accusatiefvorm voor nominatief, veelvuldig voorkomend in de 17e eeuw. Cfr. VH § 272 en W § 45.
- 2 *voorsinnigh*: volgens Zijn Voorzienigheid, alwijs en voor alles en allen zorgend — *herschert*: als Heer der heerscharen optreedt, regeert over — *sael*: woning; hier: het uitspansel.
- 3 *peerlen*: nl. de sterren.
- 4 *Guld-schynigh*: goud-schijnend, -lichtend; met gulden schijn
- 5 *tsassem*: het sassaam = reusachtige, geweldige; — *sticht*: bouwwerk, maaksel.
- 6 *klood*: bol, bal.
- 7 *nootelycke*: nodige, noodzakelijke.
- 9 *dien*: herhalend relatief pronomen bij *Dien Godt* (vss. 1 en 5), zodat hier pas de hoofdzin begint; cfr. voor de constructie Ov II § 145; — *daer in*: nl. in *tsassem sticht vanden aerd-bodem groot* (vs 5): — *een vier voetigh ghediert*: de viervoetige dieren.
- 10 *galleloos*: zonder gal, zonder arglist of boosheid, niet kwaadaardig; — *gheviert*: vurig.
- 12 *tblack*: de vlakke, open streek.
- 13 *daerby*: zinsconstructie: *daerby heeft Godt daer in ghestelt* (vs. 9); — *een pluymeryck dier*: het pluimenrijke gedierte, nl. de vogelen; — *verscheyden*: verschillend; — *afgemaelt*: gekleurd.
- 14 *zyn*: nl. van God.
- 15 *vleugh*: vlucht, vaart, het vliegen; — *beclennen*: beklimmen, opstijgen.
- 16 zinsconstructie: (*daerby heeft Godt daer in ghestelt*) (vss. 9 en 13) *die visschen*...; — *ghescholpt*: geschubd.
- 17 *t'Soet en tsaut waterpleyn*: de zoete en zoute watervlakte, stromen en zeeën; — *al*: allemaal, nl. de dieren, vermeld in vss. 9, 12 en 16: de dieren op de aarde, in de lucht en in het water; — *mocht*: zou kunnen.
- 18 *dier*: wezen, schepsel, nl. de mens; — *slym*: slijk; — *gevrocht*: gemaakt.

- Een dier in eer en macht boven alle ander rycke,
 20 Daer Godt heeft in ghestort een siel syns bels gelycke.
 Maer dat ondanckbaer dier, gheneyght tot alle quaet,
 Volghende syns selfs lust, *verwerpende* Godts raet,
 Heeft tredelyck verstandt soo ver van hem gesmeten
 Dat hy tjonstigh ghewerck syns Scheppers heeft *vergeten*.
 25 Ach, schroomelyck bedryf! Waer sydy toegeraeckt,
 Ghy die daer syt van aerdt, en daerd van niet gemaect?
 Derft niet hem teghen al *vermetelyck verheffen*,
 Teghen dien grooten Al, die yet te niet can treffen?
 Ach, sinneloos ghewerck! Siet daer dat Jotsche volck,
 30 Het liefste volck van Godt, dat onder dhooghe wolck
 Nu taerds-ghesticht beterdt, tot salicheyt gheboren;
 Helaes, heeft dat niet Godt en syn wet afgesworen?
 Maer den Bablonschen vorst, een geessel van Gods hand, fol. 1vo
 Heeft eens tot straf van dien verweldight tJotsche landt;
 35 Nochtans dit al gheproeft ghewelt en werck tyranigh
 Syn sy nu teghen Godt en teghen hem werspanigh,
 Hertneckigh, boos en valsch uytoghend hunnen aert,
 Schynen van Godt noch mensch gheensins te syn *vervaert*.
 Maer siet, aensienders, siet, Godts handt is op-geheven
 40 Om den slagh des verderfs opt Jootsche landt te gheven;
 Nabugodonosor, dien afgodischen hondt,
 Die sal Hierusalem verderven tot den grondt;
 Hy en sal d'een ghebau opt andere niet laeten
 En sal dat Jootsche bloet doen vloyen lanx de straten,
 45 Want sy en willen Godt noch syn leeraers *verstaen*,
 Die hun tot saligheyt daghelycx doen *vermaen*.

19 *rycke*: vermogend, machtig.

20 *bels*: beelds, de gelijkenis van zijn beeld, zijn eigen gelijkenis.

24 *tjonstigh ghewerck*: aangename werk, maaksel.

25 *bedryf*: handelwijze, handeling, daad; — *sydy*: zijt gij, nl. de mens.

26 *en daerd...*: een versterkend toevoegsel: terwijl de aarde zelf van niets werd gemaakt; de aarde, die zelf van niets werd gemaakt.

27 *Derft*: durft; — *niet*: een niets, nl. de mens; — *al*: alles, nl. God.

28 *te niet ... treffen*: vernietigen.

29 *ghewerck*: maaksel, schepsel; of: werk, daad.

30 *onder dhooghe wolck*: onder hoge, hemelse bescherming (?)

31 *taerds-ghesicht*: het maaksel der aarde, de aarde; — *beterdt*: betreedt; *de aarde betreden* = op aarde leven.

33 *den Bablonschen vorst*: de koning van Babylon, Nabukodonosor.

34 *eens*: reeds tweemaal was dat gebeurd; cfr. IV Reg. 24: 1-4 en 10-17, het verhaal van de plunderingen van Jeruzalem door Nabukodonosor onder de regeringen van Joakim (Jojakim) en Joachin (Jekonias, Jehojakin); — *van dien*: daarvoor, nl. dat de Joden *Godt en syn wet afgesworen* hadden (vs. 32) — *verweldight*: overweldigd.

35 *gheproeft*: ondervonden, ervaren; de zin betekent m.i.: nochtans, al hebben de Joden al deze geweldenarijen en tyrannedaden ondervonden, toch *Syn sy...*

36 *hem*: nl. *den Bablonschen vorst* (vs. 32).

37 *uytoghend*: tonend, bewijzend

38 *Schynen*: het onderwerp *sy* (vs. 36) is verzwegen.

46 *doen vermaen*: eraan herinneren, vermanen

Hoort dan, aensienders al, wat inde sond afgryt leyt.
Als Godt ons straffen wilt, benemt Hy ons de wysheyt.

EERSTE GHESCHIEDENISSE.

Nabugodonosor.

- Ach, onghe-trauwigh volck, ghy, Palestynsche wichten,
50 Sal u ontrauwighheyt tot gheender tyt dan swichten?
Sal u duyster verstant dan nimmermeer in sien
Dat ick hier als een godt moet over u ghebien?
Ach, sot dwasich voortstel! Hebt ghy u derven keeren,
Seght, Sedechia snoodt, van my ghestelt in eeren,
55 En aenhanghen dat volck, dat Jootsche snoodt ghespau,
Vol van hertneckigheyt, vol boosheyt en ontrau?
Vreest, vreest, ghy boos ghewoel en ghy in schoone stede,
Hierusalem vermaert; huysen en tempels mede
Sal ick van steen tot steen doen slichten onder voet
60 En verderven te niet u en al u ghebroet!
Wast u noch niet ghenouch, dat in voorleden tyden
Ick vreedigh andermael heb moeten met u stryden? fol. 2 r°
Hadt ghy dan niet ghenouch beproft myn groote cracht,
Als ick u en u volck tot mijnen dienste bracht,
65 Als uus tempels ciraet, dwelck costelyck was bevonden,
Van my was wech gevoert, ghebrocken en verslonden
Die stichten van metael en u vaten vergult,

47 *afgryt*: wat afgrijzen wekt, afgrijselijkheid.

48 *Als Godt...*: Quos vult perdere Jupiter, dementat prius (Euripides, 2, 497).

Eerste gheschiedenisse. — De namen van de optredende personen vindt men o.a. in Jer. 39: 1 (*Nabuchodonosor*), 39: 9 (*Nabuzardan*); de naam *Megarus* gaat ongetwijfeld terug op 39: 1 seMEGARnabu, bij *Flav. Jos.* X, 11: Emegar.

49 *ongbetrouwigh*: ontrouw, trouweloos; — *wichten*: booswichten.

50 *ontrauwighheyt*: ontrouw, ongetrouwheid; — *swichten*: ophouden.

55 *voortstel*: opzet, voornemen, plan; — *u ... keeren*: veranderen van gezindheid.

54 *snoodt*: slecht, ellendig; — *van my...*: door mij...; inderdaad, na de bestrafing van Joachin stelde Nabukodonosor als koning aan Matthanias, wiens naam hij veranderde in Sedekias; cfr. IV *Reg.* 24: 17, II *Par.* 36: 10 of FLAV. JOS. X, 10.

55 *ghespau*: gespuis, gebroed

57 *ghewoel*: woelende menigte, woelgeesten; — *in schoone*: uitermate schone,

59 *slichten*: slechten, met de grond gelijk maken; — *onder voet*: tot op de grond, terneder.

61 *voorleden*: verleden, vroegere

62 *vreedigh*: wreed, onbarmhartig; — *andermael*: eenmaal, voorheen; cfr. verklaring bij vs. 34.

63 *beproft*: beproefd, ondervonden.

64 voor de vss. 64-67, cfr. IV *Reg.* 24: 10-16.

66 *verslonden*: vernietigd.

67 *stichten*: werken.

- Waer met u gots huys snoot seer vloedigh was vervult?
 Voorts had ick u berooft van al u vroome lieden,
 70 Van sulck als in myn heyr in d'oorloghs tyt ghebieden,
 Tot seven duysent toe, en duysent insgelyck
 Goutsméen sinnigh, int werck van alle consten ryck;
 Den coninck Joachim, die ghy soo groot hebt ghehouwen,
 Met die hem had ghebaert, en alle syn huysvrauwen
 75 Hebick tot Babilon ghevanckelyck ghebrocht,
 Daer hy myn heerschappij tot syn leet heeft besocht.
 Vreest, Hierusalem, vreest, ghy boose stadt versworen!
 Het trauweloos ghewormt, in dyn omvanck gheboren,
 Sal vol van raserye vervloucken d'eerste licht
 80 Der goudt-rayende son, ghedaelt voor hun gesicht.
 Vreest, vreest, schudt *ende* beeft! Myn sinnen toornigh blacken
 En myn bloetgierigh handt sal uwen bausteen raecken!
 Ick sal neer-vellen doen der mueren hooghen cop
 En tonderste ghebau daer keeren boven op.
 85 Nabuzardan, myn vrindt, myn velthoofman verheven,
 Myn lyfbewaerder cloeck, wat raet suldy my geven
 Om my te vrecken straf over dien valschen dief,
 Die deur meyn-eed vervloectt my aen brenghet dit swaer grief?

Nabuzardan.

- Babilons machtigh vorst, recht der Caldeen godt,
 90 Die taerderycx ronden cloot hebt onder u ghebot,
 Wie sal hem teghen u met macht derven verheffen,
 Als ghy die met u handt grammoedelyck wilt treffen?
 Doet dyn hercrachten groot versamen in het velt, fol. 2 v°
 Doet die ghetorende stadt verderven met ghewelt,

68 *vloedigh*: overvloedig.

69 *vroom*: dappere.

72 *sinnigh*: verstandig, ontwikkeld; — *ryck*: zeer ontwikkeld, beslagen.

73 *groot*: uitnemend, voortreffelijk.

76 *besocht*: ondervonden.

77 *versworen*: trouweloos; vervloekt.

78 *ghewormt*: ongedierte (fig.), kinderen; — *in dyn omvanck*: binnen uw grenzen, muren.

80 *goudt-rayende*: goud-schitterende, goud-glanzende.

82 *bausteen*: bouwsteen, gebouwen; — *raecken*: treffen.

83 *cop*: top, bovenvlak.

84 *keeren*: onderstboven keren, omwerpen.

85 *verheven*: in hoog aanzien staande.

86 *lyfbewaerder*: lijfwacht; cfr. o.a. IV *Reg.* 25:8; — *cloeck*: dapper, onversaagd.

87 *straf*: streng, hard, wreed.

88 *grief*: leed, kommer.

89 *recht*: echt, waarlijk, werkelijk.

91 *derven*: durven.

92 *grammoedelyck*: toornig, vergramd, in uw gramschap.

94 *ghetorende*: met torens voorziene.

- 95 Doet die bederven soo deur rooven en deur branden,
Datse den ackerman mach dienen tot saylanden.

Megarus.

- Nabuzardan, dats waer. Want t'onderste ghebou
Is sterckelyck ghemetst opden steen van ontrau,
Die welcke nimmer meer van daer en wort *verschoven*,
100 Ten sy tfondeersel eerst gheworpen werde boven
En doorsaeckers van dien ghepynight metter doot.

Nabugodonosor.

- Sulck is oock myn ghepeys. Ach, Zedechia snoot,
U wytick al dit quaet en dees *verraderye*!
Maer gh'en sult niet ontgaen myn vrede raserye;
105 Ghy moet becoopen meest dyn meynedigh voortstel,
Dwelck menigh aerm ghespuys' sal bringhen int gequel.
Ras, myn hooftmannen, ras, laet twapentuygh bereeden,
Laet ons sonder *vertoef* van mynen lusthof scheeden.
Dat-mer in als voorsie : van leeders wel gemaect,
110 Grof hautigh, sterck ghevoeght, van hooghde, dick gestaect;
Boghen straf op gherust; daertoe schichten met hoopen;
Stormrammen hardt en vrom om toorens te belooopen;
Crom-sweerden, schilden oock en top huijven *verstaelt*,
Waer in sweerdts nocte schicht het minste niet en daelt;
115 Lyffneringhe daerby; en laeter niet ghebreken
Dat ons in t'minste punt ons aenvanck sou *verstecken*.

95 *bederven* : te gronde gaan.

99 *die welcke* : nl. *den steen van ontrou* (vs. 98) ; — *verschoven* : verwijderd.

100 *ifondeersel* : de fundering, fundament, grondslag.

101 *doorsaekers* : zij die er de oorzaak van zijn, de schuldigen ; — *van dien* : nl. van de *ontrou* (vs. 98).

105 *meest* : het zwaarst.

106 *ghespuys'* : gebroed, volk ; — *gequel* : druk, leed.

107 *bereden* : bereiden, in gereedheid brengen.

108 *sonder vertoef* : onmiddellijk ; — *lusthof* : bedoeld wordt misschien Reblatha, cfr. vs. 203 ; of bevindt Nabugodonosor zich met zijn leger nog te Babilon? Ook dit is mogelijk, zelfs voor een redelijke verklaring van de tekst meer aannemelijk ; dan is het toneel in de *eerste gheschiedenisse* verdeeld in 2 plans : Nabugodonosors lusthof (Babilon) en Hierusalem ; zie nog vss. 182 en 203 ; — *scheden* : scheiden.

109 *Datmer in als voorsie* : dat men er in alles voorzie ; men zorge voor alles ; — *leeders* : ladders.

110 *Grof hautigh* : van grof, niet fijn-vezelig hout ; — *ghevoeght* : ineengezet ; — *van hooghde* : van goede hoogte, hoog genoeg ; *dick gestaect* : van dikke staken, met dikke, sterke stijlen.

111 *op gherust* : opgemaakt, afgewerkt ; — *schichten* : pijlen (spiesen?) ; — *met hoopen* : bij de vleet, in overvloed.

112 *vrom* : sterk, stevig ; — *belooopen* : bestormen, overvallen.

113 *top huyven* : helmen, stormhoeden ; — *verstaelt* : met staal beslagen.

114 *daelt* : doordringt.

115 *Lyffneringhe* : lijftocht, proviand.

116 *aenvanck* : aanval ; — *verstecken* : doen mislukken, teloor doen gaan.

Nabuzardan.

En twyfelt daer niet aen, edel vorst groot van macht,
 Want alle cryghsgebruyck hebick in myn gedacht.
 Dus gaen ick metter haest bereeden alle dinghen
 120 En doen het oorloghsvolck inde wapens springhen.
Nabuzardan binnen.

*Nabugodonosor.*fol. 3 r°

Ghy meyneedigh ghebroet, vreest nu, schudt *ende* beeft!
 Ghy syt dat snootste volck dat t'aerdryck voetsel gheeft!
 Versworen en vervloect syn die wegghen en paden
 Van sulcken lien betreen, die hunnen heer verraden.
 125 Die spraekeloose vrucht van u vrouwen gebaert,
 Die met bly-lach en spel suijsht daghelycx onbeswaert
 tSooghsel van hunne borst, die sal noch eens beproeven
 Oft myn bloetgierigh handt thert niet en can bedroeven,
 Als die in plaets van melck en lachende bedryf
 130 Sal suyghen by bedwanck droefheyt en angst int lyf,
 Soo wel uyt-toogghen sal den nyp-treck *vanden* kaecken,
 Crytende jammerlyck in plaets van vreucht te maecken.
 Vreest, vreest, schudt *ende* beeft, en van nu voort beweent
 Dat opghetrocken werck en wel ghesneen ghesteent,
 135 Dat wonderlyck ghevoegh der ceder hauten schoone,
 Die poortaelen in fray, staende ciereyck ten toone,
 En dat rust-huys ghebout voor d'Egyptische maeght,
 Waer voor dat Salomon lyf en siel heeft ghewaeght.
 Weent nu met traenen heet, want donderbleven wercken
 140 En commick niet met cost oprusten en verstercken;
 Neen, neen, dit is al niet! kWilt soo bringhen ten val,

118 *cryghsgebruyck*: wat men voor het gevecht gebruikt, krijgsbenodigdheden.

120 *inde wapens springhen*: zich bewapenen.

123 *Versworen*: trouweloos, vervloekt.

126 *onbeswaert*: onbezorgd, onbekommerd.

129 *Als die*: wanneer die, nl. *Die spraekeloose vrucht* (vs. 125); — *lachende bedryf*: lach, vreugde (cfr. vs. 126 *bly-lach*, en vs. 132 *vreucht*).

131 *Soo*: zoals; — *nyp-treck*: het pijnlijk samentrekken.

132 *Crytende*: schreiend, onderw. is *Die spraekeloose vrucht* (vs. 125).

134 *werck*: bouwwerk; — *ghesneen*: bewerkt, versierd.

135 *ghevoegh*: de samenvoeging.

136 *in fray*: door en door, uitermate schoon.

137 *d'Egyptische maeght*: de bouw van het paleis voor Farao's dochter, de vrouw van Salomon, wordt vermeld in III *Reg.* 7: 8; de voorstelling in vs. 138 betreffende de val van Salomon is niet helemaal juist, cfr. III *Reg.* 11: 14. De bronnen betreffende de verwoesting van Jerusalem, nl. IV *Reg.* 25: 9, *Jer.* 52: 13, II *Par.* 36: 19 en FLAV. JOS. X, 11, vermelden alleen het koninklijk paleis en de grote huizen van Jerusalem.

139 *donderbleven*: de onvoltooide.

140 *met cost*: met kostbaarheid, met kostelijke sieraden; — *oprusten*: toerusten, afwerken.

141 *dit is al niet*: dat is allemaal niets.

- Datmen van u schoon-huys gheen teecken sien en sal;
 Dat huys, dat Salomon soo *cierelyck* heeft doen bouwen,
 Waer dat soo menigh gheest syn handt heeft aenghedauwen —
 145 Metael ghieters *vernuft*, sinnigh int ondersouck,
 Houtwerckers fray in const, daerby metsers seer cloeck,
Nabuzardan uyt
 Hebbende menigh jaer besigh gheweest int stellen —
 Sallick in corten tydt ter aerden neer doen vellen.

- Nabuzardan, uytcommende met het krijghs-volck.*
 Schept moet, soldaten cloeck, want tis nu recht den tydt,
 150 Van u lier soo begheert, om cloeckelyck ten strydt
 Te tooghen uwen moet, u deught en ulier crachten.
 Ghy hebt nu langhen tydt *verdrietigh* ligghen wachten
 In die steden bemuert, sonder vreesse ofte stoot,
 Daer menigh moedigh heldt ghecommen is ter doodt, fol. 3 v°
 155 Die liever hadt ghewilt int harnas vroom te sterven
 Om naermaels eenen naem van cloeckheyte te beerven.
 Die moedighlyck int velt synen vyant bevecht
 Met strydt-gheweer in dhant, wel ter oorlogh gerecht,
 Verhit ende verwermt, die en vreesst slaen noch schieten
 160 Als hy eerlyck en cloeck syn root bloet mach vergieten;
 Want die daer sterft alsoo, die en sterft niet ghelyck
 Al oft een mensche waer ghemaect van aerd oft slyck,
 Stervende sonder eer, maer als een helt verheven
 Doet sulck een synen naem deur syne dood herleven.
 165 Soldaten, nempt dan moet! Ghy hebt al meer int velt
 Gheweest met tjotsche volck en gheproeft hun ghewelt.
 Peyst: hoe des vyants cracht stercker is om te treffen,
 Hoe doverwinners naem hem hoogher gaet verheffen.
 Coninck in wapens ryck, die opde gladde spil
 170 Der fortune rondt wel omkeert naer uwen wil,
 Siet hier u kryghs-heyr groot, *verwachtend'* u ghebieden.

142 *teecken*: bewijs, spoor.

144 *gheest*: fraaie geest, kustenaar; — *syn handt heeft aenghedauwen*: de hand heeft aangedrukt, de hand in heeft gehad.

145 *vernuft*: verstandig, knap.

147 *stellen*: in orde brengen, klaarmaken.

148 *Sallick...*: hoort bij *Dat huys* (vs. 143).

150 *van u lier*: door u-lie(den), door u; — *ten strydt*: in de strijd.

151 *tooghen*: tonen; — *ulier*: van u-lieden, uw.

152 *langhen tydt*: nl. 18 maanden, cfr. FLAV. JOS. X, 11.

153 *stoot*: aanval.

158 *strydt gheweer*: het wapen, de wapens; — *gerecht*: afgericht.

162 *Al oft*: alsof het (hij).

168 *bem*: zich (of: *doverwinner?*).

169 *ryck*: krachtig, machtig; of: groot in aantal, talrijk?; — *spil*: as (van het bekende « rad der Fortuin »).

170 *omkeert*: doet keren.

Nabugodonosor.

Dats wel, Nabuzardan. Dat dan myn wapens-lieden
 Voort trecken naer dat landt dat my dees quellingh doet,
 Want ick wil met ghewelt uuytroeyen dat ghebroet.
 175 Is alle kryghsgheweer met ons oock niet in roeren?

Nabuzardan.

Prince van Babilon, dat hebbick al doen voer-en
 Lancx heen den grooten wech; daer is al ons behoef.

Nabugodonosor.

Lichtelyck dan opden wech sonder eenigh vertoef!
 Laet gaen den trommelslach, doet hem vervaerlyck kricken,
 180 Dat al dat daerd bewont hem daerof mach verschricken!

*Hier salmen trommelen ende volck sal fol. 4ro
 trecken naer Hierusalem.*

Nabuzardan.

Siet hier dat rycke landt van Judeen vermaert!
 Siet daer die groote stadt met veel toorens bewaert,
 Daer uyt wy tander tydt met de fortun voorspoedigh
 Hebben gherooft en ghehaelt goudt en schadt overvloedigh!

Megarus.

185 t'Waer beter dat het volck hier ruste desen nacht,
 Stellen alom toesicht en wel-gaeslaende wacht.
 Want siet, dat gauden hayr van den vader der lichten
 En glinstert schier niet meer op dees aertsche ghestichten,
 Syn peerden, gheel vermoyt deur des aerbeyts verseer,
 190 Naer doceaensche zee nemen recht heuren keer.

175 *kryghsgheweer*: oorlogstuig, wapenen; — *in roeren*: in (drukke) beweging.

177 *behoef*: behoefte, wat men nodig heeft.

178 *Lichtelyck*: vlug, snel; — *sonder eenigh vertoef*: zonder enig uitstel, onmiddellijk.

179 *kricken*: eig. een krakend, knappend geluid geven; roffelen, klinken.

180 *hem*: zich; — *mach*: moge; — *Hierusalem*: een kostbare aanwijzing voor de indeling van het toneel: klaarblijkelijk waren er dus 2 plans, nl. Hierusalem en Babilon of Reblatha (vs. 203).

182 *bewaert*: voorzien van

183 Vgl. voor wat hier gezegd wordt de vss. 62 en vlgg.

186 *Stellen*: eigenaardige zinsconstructie, wellicht afhangende van *T'waer beter* (vs. 185); overigens komen zinnen zonder onderwerp veelvuldig voor in de 17e eeuw; cfr. W § 79; — *toesicht*: hoede, controle.

187 *den vader der lichten*: Phoebus Apollo, de zonnegod en menner van de zonnewagen; met paarden en wagen komt hij 's morgens uit de wereldrivier Okeanos op en zo gaat hij er ook 's avonds in onder; deze mythologische, heidense zinspelingen — laat het dan ook Griekse zijn — typeren deze heidenen — niet-Joden —!

188 *dees aertsche ghestichten*: deze aardse maaksels: deze aarde.

189 *gheel*: geheel; — *verseer*: pijn, moeite.

Nabugodonosor.

- Neen, neen, dat is alleens! Allaet Hesper beneden
 Daelen voor ons ghesicht syn cleedt vol duysterheden,
 Die silver schoone maen met heur clær cristalijn
 Sal in onsen aenslach ons een voorgaenster syn.
- 195 Ras, dat elck scheppe moet! Laet ons de stadt omringhen;
 Dat hem ieghelyck voorsie van nootelycke dinghen
 Om te bolwercken hoogh en schranssen sterck daerby,
 Op dat vant boogh-gheschut het volck mach wesen vry.
 Maer en maect gheen gherucht, laet soetelyck gaen te wercke,
- 200 Op datmen ons voortstel niet lichtelyck en bemercke.
 Laet al de tenten slaen. Myn vrintd Nabuzardan,
 Treckt als een hooftman vroom seer cloeckelyck aenden man;
 Ick blyf te Reblatha, alwaer ick met wellusten
 Tot vrees van tjotsche volck sommighen tydt sal rusten,
- 205 En ick gheef u bevel over gheel myn heyr cracht:
 Ghebiet t'gheen dat ghy wilt, ghy hebt daarvan de macht.

Nabuzardan.

- Danck hebt, machtighe vorst van Babilon hooveerdigh,
 De spys en dranck der goon sydy te nutten weerdigh! fol. 4 v°
 Myn hooftmannen ghetrau, volght my met cloecke sinnen
- 210 Om die vervloecte stadt gheweldelyck te winnen!
 Myn strydt ghesellen vroom, ick zal u vooren gaen.
 Laet ons met neerstigheyt dhanden te wercke slaen,
 Want hier is buijt en eer tsamen by een te haelen;
 Dus vlietigh elck te been, sonder meer tydts te draelen!

191 *alleens*: gelijk, hetzelfde; — *Hesper*: de avond.

193 *cristalijn*: kristal, heldere schittering.

194 *ons een voorgaenster syn*: ons voorgaan, leiden.

197 *bolwercken*: bolwerken opwerpen; — *schranssen*: schansen opwerpen.

199 *soetelyck*: zachtjes, niet luid.

201 *slaen*: opslaan.

202 *Trecks ... aenden man*: trek op tegen de vijand.

203 *Reblatha*: Ribla, IV Reg. 24: 6, Jer. 52: 9 en FLAV. JOS. X, 11, vermelden dat Nabukodonosor te R. verbleef tijdens de inneming van Jerusaleem; — *Ick blyf...* wellicht deed Nab. niet eens de «tocht» van het naar Hierusalem optrekkende volk mee; vermits het toneel twee plaatsen voorstelde, kon hij desnoods te R. «blijven» en toch nog met de anderen praten! Zie echter vs. 108.

205 *gheel*: gehele, gezamenlijke.

207 *hooveerdigh*: luisterrijk, prachtig (bij *Babilon*).

210 *gheweldelyck*: met geweld.

214 *vlietigh*: vlijtig, vlug; — *meer tyds*: langer. — Na vs. 214 trokken de soldaten ongetwijfeld op, *vlietigh te been, sonder meer tyds te draelen!* Daarmee kon het spel te Hierusalem beginnen.

TWEEDE GHESCHIEDENISSE.

Zedechias, uuytcommende met sommige princen.

- 215 Die wyt vlieghende faem met haer ontplocken vlercken,
 Wiens voeten daerd betreen en thoofst steckt *inde* lucht,
 Hoe levendigh heeft sy soo haest connen bemercken
 Dat t'saligh Jotsche volck dat herschap was ontvlucht
 Van Babilon in-quaet? Hoe heeft sy dit gherucht
- 220 Soo haest connen *verspreen* dat desen tyrant machtigh
 — Niet stichtende dan brant, hongher, druck en ghesucht —
 Met syn heyr cracht seer groot dees stadt beleyt heeft crachtigh?
 Ach, Jeremias cloeck, ghy seydet wel waerachtigh
 Datter saude gheschien t'ghene dat nu gheschiet;
- 225 Maer ick, lichtveerdigh, sot, vol dwaeshey, onbedachtigh,
 Was spottende met u, achtend u woorden niet.
 Maer nu myn oogh-ghesicht dat merckelyck aensiet,
 Soo hebick u ghelooft en wil te laete claeghen.
 Een die in weelde leeft en peyst om gheen verdriet,
- 230 Ten sy d'hant stae bereet om syn lichaem te plaghen!

Saphatias.

- Ghy, Palestynschen vorst, en wilt u soo niet draeghen
 Al oft ghy waert beroert in eene saeck soo cleen!
 Ons toorens hoogh ghebaut, soo sterck ghemetst van steen,
 De mueren insgelyck, s'en syn soo niet te winnen;
- 235 Menigh cloeckmoedigh man hebben wy noch hier binnen.

Deze *tweede geschiedenis* is een vrije dramatisering van *Jer. 38*; de namen van de *princen* vindt men, in de volgorde van hun optreden, in *Jer. 38*: 1. — Men lette op het bijzondere rijmschema van de vss. 215-231: ababbcbcdc...; *Zedechias*, de tragische figuur, krijgt daardoor enigszins ook een bijzonder karakter; hetzelfde rijmschema vindt men nog eens terug — weer voor *Zedechias* — in vss 404-424; zo begint en eindigt deze *tweede geschiedenis* op dezelfde wijze, wat zeker niet zonder opzet gebeurde.

- 215 *Die wyt vlieghende faem*: Fama, de godin van de faam of het gerucht, dikwijls voorgesteld zoals ze hier in vss. 215-216 wordt getekend; — *ontplocken*: ontplooid, geopende.
- 216 *Wiens*: regelmatig als genit. sing. fem. gebezigd in de 17e eeuw; cfr. VH I § 126.
- 217 *levendigh*: vlug.
- 218 *berschap*: macht, heerschappij; Sedekias was inderdaad in opstand gekomen tegen Nabukodonosor, cfr. IV *Reg.* 24: 20; II *Par.* 36:13; — *saligh*: godzalig, godvruchtig.
- 219 *in-quaet*: uitermate boos.
- 220 *verspreen*: verspreiden; — *dat*: zodat.
- 222 *crachtigh*: met kracht.
- 223 *cloeck*: verstandig, wijs; — *waerachtigh*: naar waarheid.
- 225 *onbedachtigh*: onnadenkend, onbezonnen, onvoorzichtig.
- 227 *oogh-ghesicht*: het gezicht van mijn ogen, mijn ogen; — *merckelyck*: op een duidelijke wijze.
- 228 *laete*: laat.
- 231 *u... draeghen*: u gedragen.
- 232 *beroert*: verontrust.

Waerom sydy bedroeft? Schept eenen vromen moet!

Jhedelias.

fol. 5 r°

- Meendy dat Solumen is een kindeken soet,
 Dat lichtelyck is om verleen met liffelycke dinghen
 Oft vervaert van een handt die hem pooght te bedwinghen?
 240 Neen! dat Jotsche gheslacht is van anderen aert:
 Van al des werels volck en synsy niet vervaert!
 Hoe saude een Babels heer dat slaen tsynen verbonde,
 D'welck is om synen naem ghevreest deur t'aerderycx ronde?

Zedechias.

- O grootmoedigh ghepeys, wan-wys' is u verstandt!
 245 Heeft syn crachtighe handt niet meer dit aerme lant
 Verdorven en vertreen? Dwelck uwen tempel schoone
 Seer wel uytwysen sal, staende naecktelyck ten toone.
 Dat Persische gespou, dat hooveerdigh ghebroet,
 Dwelck hem verheugt in moort en stortinghe van bloet,
 250 Leeumoedigh inden strydt, stier hittigh in het vechten,
 En heeft anders niet voor dan dese stadt te slechten,
 Verderven die te niet, vernielen die deur t'vier.
 En werpen ons tot aes van dat pluym-rycke dier.
 Ach, wat dwasigh voortstel heeft ons connen verdooven
 255 Aen waerseghghers invalsch seer lichtelyck te gelooven!
 Versworen en vervloect sy dat ingeven quaet
 En den mont die dat sprack en eerstmael gaf den raet!
 Ach, Jeremias, ach! haddick ghelooft u segghen,
 Wy sauden wesen vry van dit stranghe belegghen
- 236 *Schept eenen vromen moet*: verkrijg een dappere gemoedsgesteltenis, schep moed.
 237 *Solumen*: Jerusalem.
 238 *lichtelyck*: gemakkelijk; — *verleen*: verleiden, misleiden.
 242 *een Babels heer*: nl. Nabugodonosor; — *slaen tsynen verbonde*: doen vervallen tot zijn bondgenootschap, zich toeëigenen.
 244 *grootmoedigh ghepeys*: hoogmoedige geest.
 245 *syn*: nl. van *een Babels heer* (vs. 242); — *niet meer*: niet nog eens, vroeger niet eens; cfr. vss. 64 en vlgg.
 246 *dwelck*: eigenaardige constructie, met relatiefzin na vraagzin.
 247 *uytwysen*: duidelijk bewijzen, doen blijken; — *naecktelyck*: blotelijk, ontdaan van alles.
 248 *Persische*: van *Perzen* is er in de bronnen geen sprake, wel van «exercitus Chaldaeorum» (IV Reg. 24: 5, 10), van «Chaldaei» (IV Reg. 24: 4 enz.). In II Par. 36: 22 is er echter sprake van «Cyri, regis Persarum», welke tekst evenwel geen betrekking heeft op de geschiedenis van Sedechias; vermits hij echter onmiddellijk op het verhaal volgt, kan de dichter daardoor in de war zijn gebracht.
 250 *Leeumoedigh*: moedig als leeuwen; — *stier hittigh*: heftig, driftig als stieren.
 254 *verdooven*: verdwazen, verblinden, het hoofd op hol brengen.
 255 *invalsch*: door en door vals.
 256 *Versworen*: vervloect; — *ingeven*: aanstoken, inblazing.
 258 *u segghen*: uw uitspraken, uw woorden.
 259 *stranghe*: strenge, erge, wrede; — *belegghen*: belegering.

260 En eeuwelyck in pays en vred' hebben gheleeft!

Jucael.

Coninck van Solumen, tschynt ghy van vreesse beeft!
 Vertooght een leeuwen hert, hoe laet ghy u so dalen!
 My dunckt dat w'overhandt en prys sullen behalen
 Int slaen ons vyanden, die met trotsigh ghevoel

265 Ons meenen anghst te doen deur hun leghers ghewoel.

Jeremias uuytcommende, beghint te fol. 5vo
roupen, hebbende eenen aerden pot in dhant.

Hoort, hoort, ghy Joden, hoort het woordt van Godt den Heere!

Aen u, ghy overste, een waerschau van verseere!

Want dit is trechte wordt vander heyrsharen Godt:

Ghelyckmen lichtelyck breckt eenen potbackers pot,

270 Al is hy fray ghemaect en constigh overstreken,

Soo sallick dese stadt en tvolck in stukken breken,

En ghelyck desen pot, soo men te vooren sagh,

Nemmer-meer in syn vorm ghestelt worden en mach,

Soo sal oock dese stadt, nu grootelycx in weerden,

275 Worden neder ghevelt, gheslecht effens der eerden,

Soo datse nimmermeer weerop en werdt ghestelt,

Maer als Tophet gheleyt, een plaets als effen velt;

Dat wonder baer ghebau, die hooverdighe stichten

Der Jotsche coninghen, die mynen lof doen swichten,

280 Sullen onsuyver syn en als Tophet ontbloedt,

Waer in die vremde ghoon dranck offer is genoot.

Alle dat Jotsche volck salick te niet verdiven,

Deur hongher, pest en sweerdt seer vredelyck doen sterven,

262 *Vertooght*: toon; — *Laet ghy u soo dalen*: laat gij zo de moed zinken.

263 *overhandt*: overwinning; — *prys*: roem, eer.

264 *Int slaen ons vyanden*: met het verslaan van onze vijanden, met onze vijanden te verslaan; akkusat. i.p.v. genit., wellicht ontstaan door contaminatie van lijd. vw. na ww. *slaen* en genit.-bepaling na substant. *slaen*; VH II § 275 biedt geen verklaring.

266 Heel de tekst 266-281 is een vrije bewerking van *Jer.* 19: 11-13, terwijl de vss. 282-289 een parafrase zijn van *Jer.* 21: 9-10 en 38: 2-3.

267 *waerschau*: waarschuwing; — *verseere*: leed, smart.

268 *trechte*: echte, waarachtige; — *wordt*: woord.

270 *overstreken*: bestreken, geverfd.

272 *soo men*: zoals men *hem* (aan te vullen).

273 *mach*: kan.

274 *grootelycx*: ten zeerste; — *in werden*: in aanzien, in pracht.

275 *effens*: gelijk met.

277 *gheleyt*: gelegd; — *Tophet*: cfr. *Jer.* 19: 6.

279 *swichten*: wijken, verminderen.

281 *genoot*: gebracht; waarin aan de vreemde goden drankoffers (plengoffers) worden gebracht.

282 *te niet*: tot niets.

283 *vredelyck*: op wrede wijze.

- Want de hertneckigheyt is in hun soo *verweckt*,
 285 Dat myn woorden alom bespot syn en begheckt.
 Maer wie in tydts begheert te rusten en te leven,
 Dat hy aen die Calden hem vry gaet overgeven,
 Want dese stadt en tvolck sal naer angst *ende* pyn
 Den Babilonschen heer in dhant ghelevert zijn.

Phasur.

- 290 Wat sot, wat dwaes is dit? Hy en spreckt met geen reden!
 Hy sal het Jotsche volck gheel stellen in onvrede
 En die cloeck syn ghemoet, souden werden bevreest
 Deur desen tooveraer, deur desen valschen gheest.
 Heer coninck, laet *terstondt* dien schelm *ter* doot aen jaeghen,
 295 Want zyn bedrieghelyck wordt en syn *versiert* ghewaeghen
 Mach een oirsaeck syn van enigh quaet ghespan.

Zedechias.

fol. 6 r°

Doeter met dat ghy wilt, nempt hem gevanghen dan,
 Want u tontsegghen yet en saude niet betaemen.

Saphatias.

- Rasch voort, ghy tooveraer! Ghy hadt u moeten schamen
 300 Alsulcken leughenspraeck te doen int openbaer!

Juchal.

Nempt hem vast om het lyff!

Jhedelias.

Treect hem met zyn lanck hair!
 Wy sullen hem seer haest een vanghenis bereiden,
 Daer hy gheloont sal syn van tvolck soo te verleden!

284 *verweckt*: gewekt, wakker geschud.

286 *in tydts*: tijdig.

287 *hem*: zich.

288 *naer*: na.

290 *met geen reden*: niet op een verstandige, redelijke manier; de vss. 290-296 zijn een vrije bewerking van *Jer.* 38: 4.

291 *onvrede*: onenigheid, onrust.

292 *cloeck ... ghemoet*: dapper gezind; — *worden*: worden.

293 *gheest*: persoon, denker.

294 *ter doot aen jaeghen*: de doot in drijven, ter doot brengen.

295 *versiert*: verzonnen; of: schoon, sierlijk; — *ghewaeghen*: spreken.

296 *Mach*: zou kunnen, kan; — *ghespan*: samenzwering, complot.

297 De vss. 297-298 gaan terug op *Jer.* 38: 5.

298 *tontsegghen*: te weigeren.

302 *vanghenis*: gevangenis.

303 *verleden*: verleiden, misleiden; of: kwellen. — Hierna voeren Phasur, Juchal, Saphatias en Jhedelias de profet weg, om hem in de put van Melchias (Malchi-jahoe) te werpen (*Jer.* 38: 6). Zedechias blijft alleen achter.

Zedechias.

- Wee my, ellendigh mensch, tot ongheluck gheboren!
 305 Den eersten dach myns lichts sy *vervloecht* en *versworen*!
 Waerom ghehinghde Godt dat ick oijt daerde sagh,
 Als sy niet voort en bringht dan droefheyt en *geclagh*!
 kWilde dat myn lichaem diep-grondigh laegh ghedolven
 Inde conckels der zee, bedeckt met water golven,
 310 Daer ick tghescholpte volck voor voetsel dienen mocht,
 Waer van den minsten kuyl om aes wordt ondersocht!
 Wat sterren-schot *verdrayt*, wat hemels teecken bloedigh
 Heeft syn lichten gheviert, laes, tegen my *verwoedigh*?
 Ist den schuymenden hondt oft des schorpioenen steert,
 315 Die met doodelycke vrees' my lyf en siel *verveert*?
 Ist den ghehoornden stier met syn vredigh ghesichte,
 Die rontom staet in vier, en glinsterigh van lichte
 Met thoft om hoogh ghestelt, grammoedigh, onghestilt,
 Schynt dat hy met ghewelt den hemel keeren wilt?
 320 Ist den briesschenden leeu, die hem daer compt *vertooghen*
 Met *crauwels* lanck en scherp en met vlamgloedig ooghen?
 Oft ist dat crom, mismaeckt, achterwaert gaende dier,
 Dat boven opden leeu staet blinckend als een vier?
 Neen, dat is ydelheyt! Ten is gheen heemels teecken
 325 Dat tot myn groot bederf den *quetstrael* compt uuytrecken;
 Het is dat eeuwich Licht, dat nu te straffen souckt fol. 6 v°
 Myn sondigh quaet bedryf, myn godloosheyt vervloucht.
 Ach, boosdadighen worm, wat hebt ghy al bedreven!
 Wat haddy opder aerd, van aerd ghemaect, te leven?
 330 Want ghy hebt sinneloos deur uwe sonden snoot
 Int beste van uwen tydt *veroorsaect* ons selfs doot.
 Ick sien voor my *tverderf* van al myn vrome lieden,
 Want sy en sullen dhant van Perschen niet ontvlieden.

306 *ghehinghde*: gehengde, dulde, liet toe.308 *diep-grondigh*: diep, op diepe bodem.309 *conckels*: draaikolken.311 *Waer van*: nl. door 't *ghescholpte volck* (vs. 310); — *minsten*: kleinste.312 *sterren-schot*: vallende sterren; — *verdrayt*: verkeerdt.313 *gheviert*: gevuurd, aangestoken; — *verwoedigh*: razend, doldriftig.314 *hondt*: hier volgen verschillende sterrenbeelden, naar echt Senecaans voorbeeld; ook Zevecotes *Rosimunda* gaf daarvan vbb.317 *glinsterigh*: schitterend, vonkelend.319 *Schynt*: wellicht aan te vullen *en die*...320 *hem ... vertooghen*: zich vertonen.321 *crauwels*: klauwen.322 *dat crom ... dier*: nl. de kreeft (sterrenbeeld).324 *ydelheyt*: waanzin, onzin.325 *quetstrael*: kwetsende straal, pijl, angel.328 *boosdadighen*: misdadige.330 *haddy*: hadt ge, hoefde gij.333 *Perschen*: cfr. vs. 248.

Ick sien des stadts ghebou, als een rots onverstelt,
 335 Saen door dat snoot ghespuys ter aerden nergevelt.

Abedmelech.

Och, wat vreedigh hantier! Och, wat bloetgirigh handen
 Synder met duysenden in dese Jotsche landen!
 Och, goedertieren heer, toont u bermertigheyt
 Tot Jeremiam goet, die daar mistroostigh leyt
 340 In Amelechs soons put, daer hy sal moeten sterven
 En vanden vuylen stanck en hongher haest bederven,
 Want inde gheheele stad en is noch graen noch broot.

Zedechias.

Abedmelech myn knecht, gaet, helpt hem uuyt der noot.
 Nempt dertigh mans met u, wilt u met haesten spoyen;
 345 Den lanckdurighen tydt die mach hem seer vermoyen;
 Dat hy toch niet en sterf, is alle myn begheert,
 Want hy is boven my eeuwigh te leven weert.

*Hier gaet Abedmelech om Jeremias
 uuyt te trecken.*

Hoensau die gheessel Godts dees stad niet commen straffen,
 Als wop twaerachtigh wordt syns leeraars niet en schaffen?
 350 Want die ons deught vermaent soecken wij boos en valsch
 Met alle middelen te bringhen om den hals.
 Ach, Jeremias vrindt, hoe leet is my u smerte!
 kGhevoel soo grooten vreesch als ghy doet in u herte,
 En u aldus te sien, soo vuyt ende mismaeckt,
 355 Heeft met metlyden droef mijn diep beroer ghemaect.
 kBegeer van u een saeck en wilt voor my niet swyghen.

fol. 7 r°

334 *onverstelt*: vaststaand, onbewogen.

335 *Saen*: weldra.

336 *Abedmelech*: hier verschijnt dan Abedmelech en gaat het verhaal *Jer.* 38 : 7 vlgg. verder, zonder dat de plaatsverwisseling wordt overgenomen; vgl. FLAV. JOS., X, 10. De vss. 337-342 corresponderen met *Jer.* 38 : 9.

— *hantier*: hantering, bedrijf, daad.

339 *Tot*: jegens, ten opzichte van.

340 *Amelechs soons*: *Jer.* 38 : 6 noemt Melchias nl. « fillii Amelech ».

341 *bederven*: sterven.

343 De vss. 343-347 zijn zeer vrije bewerking van *Jer.* 38 : 10.

345 *vermoyen*: vermoeien, afmatten, uitputten.

347 *boven my*: meer dan ik; — *Hier gaet ...*: cfr. *Jer.* 38 : 11-13.

348 *Hoensau*: hoe en (negatie-deel); — *die gheessel Godts*: cfr. vs. 33.

349 *wop ... niet en schaffen*: we geen acht slaan op, we ons niet bekommeren om.

350 *deught*: deugdzaamheid; — *vermaent*: aanmaant tot.

352 Hier verschijnt blijkbaar de verlostte Jeremias; zonder enige plaatsverandering dramatisceert de dichter nu *Jer.* 38 : 14 vlgg.

354 *mismaeckt*: ellendig.

355 *Jer.* 38 : 14.

Jeremias.

Segghickt u, soo sallick de doodt in loone cryghen,
En toe biedick u raet, ghy paster lutter op!

Zedechias.

Ick sweer u byden Godt, die op des hemels sop
360 Rechtveerdelyck heerschap en die daer heeft gheschapen
Die siel onsterffelyck, datick noch myne knapen
Oft yemant van het volck u tminste sal misdoen.

Jeremias.

Israels grooten Godt, Heer der heyrschaeren koen,
Spreckt tot het Jotsche volck met dese goede reden:
365 Ist dat ghy reysende uuyt dese stadt wilt treden
Naer den Bablonschen vorst, so sal u leven staen
En des schoon stadt en sal met tvier oock niet vergaen;
Ghy en u huys, d'welck is ghedaen soo constigh bouwen,
Suldy gheel ongheschendt bewaren en behauwen;
370 Maer doedy andersins en my niet en ghelooft,
Deur die Caldeesch handt werdt dese stadt berooft,
Verdorven en verbrant en ghy tot u bedroeven
Sult met menigh vroom man hun vreetheyt fel beproeven.
Dit is het woordt ons Godts, nempt hier op rypen raet.

Zedechias.

375 Och, Jeremias vrindt, nu sorghick ander quaet:
Dat het Jotsche ghespuys, dwelck is met groote hoopen
Int legher der Caldeen van ons overgelopen,
My creghen, saudick hun niet tot een gheckingh zyn?

357-358 *Jer.* 38 : 15.

358 *toe biedick* : bied ik, geef ik ; — *paster lutter op* : let er weinig op, bekommert er u weinig om.

359 De vss. 359-362 = *Jer.* 38 : 16 ; — *sop* : top.

360 *heerschap* : regeert, heerst.

361 *knapen* : dienaars, ondergeschikten.

363 De vss. 363-373 = *Jer.* 38 : 17-18.

364 *reden* : rede, woorden.

365 *reysende* : vertaling van *profectus* (*Jer.* 38 : 17).

366 *staen* : in stand blijven, bewaard blijven.

368 *d'welck is ghedaen ... bouwen* : dat men heeft doen bouwen, cfr. *WNT* III, 2735.

369 *gheel* : geheel, volkomen, helemaal ; — *onggeschendt* : ongeschonden, heel, niet stuk.

370 *andersins* : anders, op een andere wijze.

372 *Verdorven* : verwoest, verdelgd.

373 *fel* : wreed, boosaardge (hoort bij *vreetheyt*).

375 *sorghick* : vrees ik ; vss. 375-378 = *Jer.* 38 : 19.

376 *Dat* : indien (dat), wanneer (dat).

378 *creghen* : plur. bij subj. *ghespuys* (verzamelnaam) ; cfr. *VH* II § 254 en *W* § 81.

378 *gheckingh* : spot.

Jeremias.

- Neen, neen, heer coninck, neen, en lydt daerom geen pyn.
 380 Gaet naer Godts woordt u self den Persen overgheven, fol. 7 v°
 Soo suldy noch in rust behouden u jonck leven.
 Maer wildy sulcx niet doen, dat vrouwelyck gheslacht
 Van conincklycken huys, in Juda groot geacht,
 Sullen die Persche ulier commen af-haelen
 385 En tot ulider spot tot hun dusdanigh taelen:
 Dyn vredelycke mans met u eertyts verselt,
 Die syn u afgegaen en hebben u ghestelt
 Op een slyck-gladde baen en syn van u geweken.

Zedechias.

- Och, oprecht dienaer Godts, al dat wy hier nu spreken,
 390 Laetet verborghen syn, soo salt u commen wel.
 En doen die princen u een aensouck oft ghequel
 Met een smeekende tael, wat wy te samen seyden,
 En seght hun hiervan niet, wan twaer seker u scheyden
 Vant leven totter doot; maer seght met cloecken moet
 395 Dat ghy oidtmoedelyck vielt voor my neer te voet,
 Biddende dat ick u niet meer en soude senden
 In dat droef huys, alwaer die dootd u mochte schenden.
 Dus gaet, myn vrindt, van hier, eer dat ons yemant siet.

Jeremias.

- Heer coninck, weest gherust. Dien Godt, die my gebiet,
 400 Wille zyn gratie soo doen over u vloyen,
 Dat ghy dyn quaet voorstaen eer langhe meught verfoyen
 En doen naer dwoordt ons Godts, den Heerschapper van al,
 Waervan u alle goet en welvaert commen sal.

Zedechias.

O druck-sinnigh beroer, wisselbare ghedachten,

- 379 De vss. 379-388 = *Jer.* 38 : 20-22.
 380 *Persen* : cfr. vs. 248.
 384 *af-haelen* : meenemen, vandaan halen.
 385 *taelen* : spreken.
 386 *vredelycke* : vreedzame, rustige.
 386 *met u eertyts verselt* : vroeger in uw gezelschap, die vroeger met u omgingen.
 387 *syn u afgegaen* : zijn u ontrouw geworden, hebben u verloochend.
 388 *slyck-gladde* : modderig-gladde, cfr. *Jer.* 38 : 22.
 389 De vss. 389-398 = *Jer.* 38 : 24-26.
 390 *commen wel* : goed uitkomen.
 392 *smeekende tael* : vleiende woorden.
 393 *wan twaer* : want het ware.
 393-394 : *u scheyden Vant leven totter dootd* : uw sterven, uw dood.
 397 *dat droef huys* : *Jer.* 38 : 26 : *domum Jonathan*, waarin de profeet vroeger
 door zijn vijanden was opgesloten, cfr. *Jer.* 37 : 15.
 397 *mochte schenden* : zou kunnen verderven, ten gronde richten.
 401 *voorstaen* : voorstand, bestuur.
 404 *druck-sinnigh* : leed-brengend, verdrietig ; — *wisselbare* : veranderlijke, on-

- 405 Hoe keert *ende* deurkeert u gheblaes in myn lyf,
 Eerst doende my *tvertoogh* der Babilonsche heyr crachten,
 Hun onverwinnelyck hert, den moet int vechten styf,
 Het groot ghetal des volcx, hun schroomelyck bedryf,
 Als sy u overhandt voorspoedigh moghen treden;
- 410 Sy moorden *ende* slaen, s'en sparen man noch wyf, fol. 8 r°
 Als waut stieren *verhit* ghebruyckende geen reden,
 En tmeeste noch van al ist dat die blom der steden
Vergaen sal deur den brant, uuytgeroyt tot den gront.
 En dat my boven dien *quelt* *ende* maect tonvreden,
- 415 Is datter menigh sterft van hongher, ghesont.
 Daernaer compt m'inden sin dattet tot elcker stondt
 Sau blaemelycken syn myn volck alsoo te laeten;
 Liever dan met groot eer ter dootd fellyck ghewont,
 Dan thebben met oneer leven en schat ter baten.
- 420 Laet dan t'Caldeesche volck — van alle mensch *verwaten* —
 Ghebruycken hunnen sin! Sy syn van moorders aert!
 Maer eer dat tjotsche bloet sal loopen langhs de straeten,
 Sullen sy voelen oock dat wy syn onvervaert,
 Want een besloten cat in noot heur sterckte baert.

DERDE GHESCHIEDENISSE,

*inhoudende boe Hierusalem wordt vanden
 Chaldeen bestormt ende ghewonnen.*

*Zedechias, ghevende moet aen syn volck
 om hemlieden vromelyck te verweren.*

- 425 Ghy leeu-moedigh gheslacht, die theyligh lant bewoont,

standvastige. — Voor het rijmschema, zie vs. 215.

- 405 *deurkeert*: doortrekt, keert heen en weer; — *gheblaes*: onrustig zuchten.
 406 *doende my tvertoogh*: eerst mij doende verschijnen de...
 407 *styf*: krachtig, onverzettelijk.
 409 *overhandt*: overhandig = zegevierend.
 410 *slaen*: doodslaan, neerslaan.
 411 *waut stieren*: wilde stieren.
 412 *tmeeste*: het ergste; — *die blom der steden*: Jerusalem.
 414 *tonvreden*: in onrust.
 415 *ghesont*: gezond zijnde, maar van honger sterft.
 416 *tot elcker stondt*: te allen tijde, altijd.
 417 *blaemelycken*: smadelijk, afkeurenswaardig; — *laeten*: verlaten, achter te laten.
 418 *dan*: in dat geval, dus: — *fellyck*: zeer; of: op wrede wijze.
 419 *Dan*: na compar. *Liever*; — *thebben ... ter baten*: tot mijn beschikking te hebben, te bezitten.
 420 *van ... verwaten*: vervloekt door.
 421 *Ghebruycken hunnen sin*: hun begeerte voldoen, genieten.
 424 *besloten*: ingesloten, opgesloten; — *baert*: toont.

Derde gheschiedenisse. Wellicht was er een kleine pauze na vs. 424 en hebben we nu weer dezelfde indeling van het toneel als in de eerste gheschie-

- Aen wien den grooten Godt soo veel deught heeft ghe-toont,
 In danckbaerheyt van welck ghy verwerpt zyn gheboden
 En hebt daerop gherecht belden van nieuwe goden,
 Siet syn rechtveerdigheyt met een bloedt sweerd in dhant:
- 430 Een voorwys van ons dootd en verderf van dit landt!
 Siet die honden verwoet, hoe se jaghtgierigh schruypen
 Om t'edel Jotsche bloedt met lusten op te suypen!
 Wat raet dan nu tsoo is? Niet, dan dat elck seer cloeck
 Tot bescherm van syn lyff eerlycken middel soeck,
- 435 Niet als moedloose doen, die hun van niet verveeren,
 Maer als tighers gheviert met hant en voet verweren!
 Siet daer dien grooten hoop, hoe ver hy hem uyt'streckt,
 Siet daer dit heyligh lant met strydtmannen bedeckt,
 Waerover dat ghebiet een quaet en godloos mensche,
- 440 Die der fortunen radt doet keeren tzyne wensche. fol. 8 v°
 Maer daer niet op ghepast! Al waer hy noch soo fel,
 Dat hy vry thoont zyn macht en moordigh voortstel!
 Hy meent gheweldelyck dees in-schoon blom der steden
 Met al dat Jotsche volck onder den voet te treden;
- 445 Hy reket sonder weert! Dat elck een scheppe moet
 Om te vercoopen dier elck dreupel van syn bloet!
 Nemt moet, ghy mannen vroom: liever sterven dan leven,
 Moetende lyf en goet aen die Caldeesche gheven!
 Liever te sterven eens met eeren int ghevecht,
- 450 Dan sulck eenen tyrant te syn voor slave en knecht!
 Nempt moet, ghy vrome mans, en wilt de doot niet vresen,
 Maer wilt cloeckelyck den strydt om d'eergewin aenreesen,
 Want in een werck als dit en wilt dat wissel rad
 Self niet wesen ghevreest, al is die spille glad.
- 455 Doen wy dit heyr cracht groot van hier met schande scheden,

denisse, nl. een deel (achterplan?) Hierusalem, waar Zedechias (vanop de wallen?) zijn volk toespreekt, en het kamp van de belegeraars, « den legher » (cfr. aanduiding na vs. 464).

426 *deught*: weldaad.

427 *van welck*: waarvoor; dit is wel ironisch gezegd!

428 *daerop gherecht*: daer = in 'theylich lant' (vs. 425) opgericht.

429 *bloedt sweerd*: bloedig zwaard.

430 *voorwys*: voorafgaande aanduiding, aanwijzing.

431 *jaghtgierigh*: begerig naar de jacht; — *schruypen*: schorpen, openrijten.

433 *Niet*: Niets, geen (raad).

434 *bescherm*: bescherming; — *eerlycken*: eervol.

436 *gheviert*: van drift blakende, van woede blakende.

437 *hoe ver hy hem uyt'streckt*: hoeveel plaats hij beslaat, hoe groot hij is.

439 *een quaet ... mensche*: een slecht mens, nl. Nabugodonosor.

442 *moordigh*: moorddadig.

448 *Moetende*: terwyl, als we moeten.

452 *cloeckelyck*, op onverschrokken, dappere wijze; — *eergewin*: het winnen van eer, om eer te behalen; — *aenreesen*: aanvaarden, aanpakken.

453 *wissel rad*: nl. het rad der Fortuin.

455 *scheden*: scheiden, wegtrekken.

- Onsen naem sal hem hoogh, leeghe, verr' en wydt *verbreden*;
 En sterven wy de doodt naer der vroom-mannen aert,
 Ons eer en sal niet min alom werden *vermaert*
 En ons strydtbaer beleedt sal den mensch soo *verdooven*,
 460 Dat hy het waergheschiet seer *quaelyck* sal ghelooven.
 Aengrypt dan eenen moet! Ick hoop dat t'eeuwigh Licht
 Sal neer slaen op zyn volck syn troostbarigh ghesicht;
 Al hebben wy met schimp syn Godtheyt afgesworen,
 Hy sal *bermertelyck* aensien syn volck *vercoren*.

Men sal hier trommelen.

*Hier salmen inden legher trommelen ende de
 soldaten hemlieden bereden tot vechten en alle
 ghereetschap maecken.*

*Nabuzardan, vermaenende syn volck tot het
 bestormen vande stadt.*

- 465 Wat reden ist oft noot, myn stryt ghesellen koen,
 Tot ulier onderwys eenigh vermaen te doen fol. 9ro
 Vanden cryghs-handel hier, hoe dat ghy u moet roeren
 En int beloop der stadt die storm-rammen aen voeren?
 Ghy syt dat al ghewoen, gh'ebbet al meer ghedaen
 470 Sonder toestieringh groot oft sonderling vermaen
 Ghen syt hier niet *vergaert* om met cracht te behauwen
 U huysen en u landt, u kinders *ende* vrouwen,
 Maer tis om *vromelyck* te stryden onversaeght
 Met t'hooverdighste volck dat nu het aerderyck draeght,

456 *verbreden* : verbreiden.

457 *vroom-mannen* : dapperen, helden.

458 *werden vermaert* : bekend, beroemd worden.

459 *beleedt* : beleid, gedrag.

459 *verdooven* : verbazen.

460 *waergeschiet* : het waarachtig gebeurd-zijn, de waarheid ; — *quaelyck* : nauwelijks, temauwernood.

461 *Aengrypt* : vat ; — *'eeuwigh Licht* : nl. God.

462 *troostbarigh* : troost aanbrenghend, vertroostend.

463 *schimp* : hoon, spot.

464 De *regie-aanduidingen* hebben betrekking op de twee plaatsen : de eerste betreft het kamp van de Joden — Hierusalem —, de tweede — *inden legher* — het kamp van de Chaldeeën ; — *ghereetschap* : aanstalten, toebereidselen.

465 *Wat reden ist oft noot* : welke oorzaak of noodzaak is er, om welke reden of noodzaak.

466 *onderwys* : onderrichting ; — *eenigh vermaen te doen* : iets mede te delen.

467 *cryghs-handel* : oorlogsbedrijf, -voering ; — *u ... roeren* : u weren, te werk gaan.

468 *beloop* : bestorming.

470 *toestieringh* : bestiering, aanwijzing ; of : toespraak(?) — *sonderling* : bijzonder, speciaal.

- 475 Met een volck boos en vals, die niet el en begheren
 Dan al ontrauwigheyt en heuren Godt afsweren.
 Nempt moet, soldaeten cloeck, want ick voorseker sien
 Dat dit trauwloos ghebroet ons niet en sal ontvlien!
 Bepeyst hoe dat gh'hier syt in veer', uuythemsche landen,
 480 Daer ghy niet uuyt en meught loopen tot uwer schande.
 Schand haelt ghy en oneer, indien nu thert begheeft
 Aen ulier, van wiens naem gheel den aerd-bodem beeft.
 Maer indien ghy met moet nu vromelyck dorft stryden
 Sonder der scichten vleugh oft sweert slaghen te myden,
 485 Beclommen tsterck ghebau van dees inschoone stede
 En overweldighen het volck van binnen mede,
 Alwaert dat vechtende ghy daer storft inden noot,
 Een eer onsterffelyck sal leven naer u doot.
 Ras aen dan, vromelyck wilt uwen moet op stellen!
 490 Pooght dien ghetornden muer met forts omverr' te vellen!
 Eer dat den avontstondt sal decken Phobus schyn,
 Sal dees stadt ende volck in onse handen syn.

*Hier sullen sy de stadt aenvallen ende
 trommelen ende groot ghetier maecken.*

Zedechias.

- Fray, Palestynsche, fray! Doet u slaeghen treffen!
 Wilt uwen swacken aerm seer wackerlyck op heffen!
 495 Verwet dat groene veldt met der Chaldeen bloedt!

Nabuzardan.

fol. 9 v°

Ras aen, ghy mannen, ras! Weest hooghelyck ghemoet!
 Schiet, slaet, steckt, hauwt en kerft, en wilt toch geensins wycken!

Megarus.

Beclemt dat hoogh ghebou!

475 *die ... begheren*: plur. na anteced. *volck*, een collectief; cfr. vs. 378.

el: anders.

476 *al*: alle; of: louter.

487 *Alwaert ... storft*: al ware het ..., al zoudt ge ... sterven; — *noot*: gevaar.

489 *op stellen*: verheffen, verhogen.

490 *forts*: geweld, kracht.

491 *decken*: onzichtbaar, duister maken; — *Phobus schyn*: de schijn van de zonnegod Phoebus Apollo, de zonneschijn; dus: eer de avond het zonnelicht zal bedekken, verdrijven. Weer treft de heidense mythologie in de mond van de niet-Jood Nabuzardan! Cfr. vs. 187 vlgg. — FLAV. JOS. X, 11 verhaalt echter dat de stad rond middernacht werd ingenomen; ook IV Reg. 25: 4 (en dus ook Jer. 52: 7) suggereert dat.

492 *ghetier*: geschreeuw, drukte, lawaai.

493 *Fray*: flink! voortreffelijk! — *Palestynsche*: inwoners van Palestina, Joden.

495 *Verwet*: verft, kleurt.

496 *hooghelyck ghemoet*: krachtig gezind, moedig gestemd.

Nabuzardan.

En wilter niet af wycken!
Mijn krijghs-ghesellen koen, vecht als tijgers verstoort!

Saphatias.

500 Neemt die becllemmers waer!

Nabuzardan.

Bringht de storm-rammen voort!
Laet ras die mueren sterck daermet fellijck beloopen!

Saphatias.

Fraey! fraey! ghij Joden, fraey! Wilt ulier bloet vercoopen
In wisselingh van bloedt uijt der Chaldeen lijf!

Nabuzardan.

Soo! soo! ghy mannen, soo! Beloopt die mueren stijf!
Hier maecten zij bresce.
505 Drijft sterckelycken aen! Doet den slagh weder schallen!
Fraey! Met evelghemoed'!

Saphatias.

Den muer is neer ghevallen!
Och vliedt, ghij Joden, vliedt! Dits onsen lesten tijdt!

Nabuzardan.

Terdt in, vroom-mannen, ras, deur dese gaeten wijdt!
Terdt aen met cloecken sin en laet u niet verdrieten!
510 Laet die straeten der stadt met tJootsche bloedt verghieten!

Van binnen roepen sommige Joden:

fol. 10 r°

Och! och! och! och! och! och! aymy! aymy, aymy!

Nabuzardan.

Slaet, moort, roof en brandt, maeket daer al on-vrij!
Datmen niemand en laet dan Jeremian leven!

499 *verstoort*: verbolgen, boos.

500 *Neemt ... waer*: slaat acht op, let op.

503 *wisselingh*: ruil.

504 *stijf*: stevig; — *bresce*: bressen, openingen in de wal; de wal was dus zichtbaar op het toneel.

505 *Drijft ... aen*: dringt voort

506 *Met evelghemoed'*: met euvele moed, kwaadaardig gestemd.

508 *Terdt in*: treedt binnen, trekt binnen; — *lesten tijdt*: laatste uur.

509 *en laet u niet verdrieten*: laat het niet aan uw hart komen.

510 *verghieten*: overgieten, overstorten.

512 *on-vrij*: slaaf; onveilig(?).

513 Dit bevel gaat terug op *Jer.* 39: 11-12, FLAV. JOS. X, 11; het komt eigenlijk van Nabukodonosor; cfr. vs. 538.

Vluchten

- Bringhet voort al ter doot! weer cleen oft groot verheven!
 515 Terdt in, mannen, terdt in! Sij syn al opde vlucht!
 Hoort, wat een groot ghehuyl, wat ghekerm en gesucht!
 Slaet toe, mannen, slaet toe, wilt houwen ende kerven,
 Want tis der goden wil dat sy dus soudē sterven!

VIERDE GHESCHIEDENISSE,

inhoudende hoe de ghevanghenen gebrocht werden tot Reblatha, ende Zedechias sijn ooghen uytgesteken en syne kinders vermoort.

Megarus, draeghende de tijdinghe tot Nabugodonosor hoe Jerusalem ghewonnen is.

- Lof, prijs, en eere groot aen ons goden verheven,
 520 Die ons dees stadt en volck hebben in dhandt gegeven!
 tIsser verr' al ombracht, die doon ligghen ghehoopt
 En dat quaet Jootsche bloedt lancx heen de straeten loopt.
 Dees tijdinghe seer bly loop ick nu neerstigh draeghen
 Aenden Bablonschen godt, aen diet wel sal behaegen.
 525 Mij dunckt dat ick hem sie; ick wil my themwaerts spoen,
 Hem met eerbiedinghe dees blijde bootschap doen.

- Aerds-godt, heerschapper groot, die by naer tsweerelts ronde
 Deur u gheweldigh handt beslaet t'uwen verbonde,
 Ick bringh u t'recht bescheedt hoe Hierusalem groot
 530 Ghewonnen is, en t'volck al meest geslaegen doot.
 En Zedechias vals met alle syn huys-lieden
 Vermeende deur de vest al stillekens t'ontvlieden,
 Maer hij is inde stadt ghevanckelyck ghebrocht.

fol. 10vo*Nabugodonosor.*

- Danck sij die goden groot! Dats emmers wel gevrocht!
 535 Nu ben ick wel gherust, nu is mijn hert in vrede.

514 *weer ... oft*: 't zij ... of; zowel ... als.

518 *dus*: aldus, op deze wijze.

Vierde gheschiedenisse: deze speelt zich af te Reblatha, maar er gaat een toneeltje vooraf, nl. dat van *Megarus*, die de boodschap gaat overbrengen (cfr. vs. 523).

521 *verr'*: verreweg, bijna; — *al*: geheel, allemaal; — *ombracht*: omgebracht; part. perf. zonder *ge-*, cfr. VH II § 49, W § 44.

526 *eerbiedinghe*: eerbied, eerbiedigheid.

527 *Aerds-godt*: eerste, opperste god

528 *beslaet t'uwen verbonde*: er beslag op legt tot uw dienstbaarheid, aan u dienstbaar maakt.

529 *t'recht bescheedt*: het juiste bescheid, verslag.

532 *Vermeende*: meende, hoopte; *vest*: vestingwerken.

534 *emmers*: in alle geval, beslist, toch; *gevrocht*: gewerkt, gedaan.

Treckt terstont wederom naer d'overwonnen stede
 En seght mijn veldt-hoofman, dat hij niet en gehinghe
 Datmen Jeremian seer quell' oft ter doodt bringhe,
 Maer dat hij bringhe voort t'ghevanghelyck ghespou,
 540 Op dat ick straffen mach hun boosheijt en ontrou.

Megarus.

Terstondt, machtighe vorst. Dat die goden bedroeven
 Het volck, dat tegen u syn sterckte wilt beproeven!
Hier begint het loopende spel.

Nabugodonosor.

Ben ick niet een aerds-godt onder t'goudt-schyn der sonnen,
 Die met gheweldigh handt twee-werven heb ghewonnen
 545 Die sterckbemuerde stadt met toorens hoogh bewaert,
 Waer in dien tempel staet, de weerelt deur vermaert?
 Ick ben in Babilon een vlam-werpemde tortse,
 Die daer verduystere deur myn gloedende fortse
 Dat Israels groot Licht, wiens naeme wijdt-berucht
 550 Stondt als een brandig vier ghestelt in dhooghe lucht.
 Gheel t'aerderycx rondt ghebou, veel plaetsen en woestijnen,
 Weer sy te land oft t'scheep onwinnelycken schijnen,
 t'Moet al onder myn jock, hoe wilt, hoe fel van aert,
 Want mijnen naem alleen maeckt den aerdt-kloot vervaert.
 555 Ophir, alwaer het goudt in mynen light ghedolven,
 Bijnaer on-veerbaer schijnt deur die sout-waeter golven
 Om des wints hart gheblaes en zeebaeren ghehuyl fol. 11 r°
 Die daer bolen in steen en menigh konckel-kuyl;
 Dat Tartarisch ghewoel, wiens naem daer is grootachtigh
 560 Deur het strijdt-baer gheweer en volck in waepens crachtigh;
 En tvreedt Medesche volck, die aen peerdt-rijders const

538 *Jeremian*: cfr. vs. 512, waar dit bevel reeds is gegeven!

540 *mach*: kan, zou kunnen.

541 *bedroeven*: bedroefd maken, hun geluk doen verliezen.

542 *Hier begint het loopende spel*: het voorgaande toneeltje is blijkbaar een intermezzo geweest, waarbij Megarus ten slotte Nabugodonosor heeft ontwaard (vs. 525); Megarus kwam van Hierusalem — het andere toneelplan — naar Reblatha, en thans vangt dan het door-lopemde spel aan; nu volgt de dramatisering van IV Reg. 25: 6-7; Jer. 39: 5-7 en 52: 9-11; FLAV. JOS. X, 11.

543 *t'goudt-schijn*: de gouden schijn, het gouden licht.

549 *Dat Israels groot Licht*: nl. de God van Israël (cfr. vs. 461).

555 *Ophir*: III Reg. 10: 11: Sed et classis Hiram, quae portabat aurum de Ophir, attulit ex Ophir ligna thyina multa nimis, et gemmas pretiosas. Dit alles werd nl. bijgebracht voor de tempelbouw door Salomon.

556 *on-veerbaer*: onbevaarbaar.

558 *bolen*: bollen = geraas maken(?); — *konckel-kuyl*: spelonkachtige kuil.

559 *Tartarisch*: Mongools, volk van Midden- en West-Azië; *grootachtigh*: (nogal) groot.

560 *gheweer*: wapenen

561 *Medesche*: de Meden.

- En tsnelle boogh-geschut met yever draeghen jonst,
 Hebb ickt niet al ghetemt? Die tolln sullent wysen,
 Waarmede sij jaerlijckx mijn landen moeten spysen.
 565 Mijn goddelyck palleijs, soo trotselyck ghebout
 Int mid' van Babilon, vloedigh voorsien van gout,
 Heeft noch in syn bewaer dees tempels schatten rijcke,
 Daer Godt met was ghedient. Wie is dan myns gelycke?
 Niemant, want wie hoord' oyt houden den gheck en spot
 570 Met het vercoren volck vanden hemelschen Godt?
 Ick ben diet heb ghedaen, ick ben dien vorst alleene!

Megarus.

- Ghy sijt een machtigh godt, aen wien groot *ende* cleene
 Biedt eer, lof, prijs en deught de weerelt deur en deur.
 Eerd', vier, waeter en lucht stierdy tot uwer keur;
 575 Dies al dat leven heeft, vreest u gheboden swaerlyck.

Nabugodonosor.

- Dat steyl-toppigh gheberght en die rotsen eenpaerlyck
 Versettick daer ick wil en maeck daer af een dal,
 Daer alle cruyden groen en blommen over al
 Schoon-verwigh af-ghebelt, soetgeurigh commen groeien.
 580 Die doen ick dan daer naer seer lieffelyck besproeijen.
 Met een claer silver-nat van een coele fonteyn,
 Al oft dat waer te veur gheweest een vruchtbaer pleyn,
 Die winden overfel, die soo roncken en tieren,
 Houdick besloten vast in grondighe duwieren,
 585 Die laetende somtijds opden toom spelen stil
 En somtydts losghetoomt snuyven naer heuren wil.
 Die gram-gheswollen zee, die daer schynt te *verdrincken*
 Des weerelts bodem groot, doen ick stracx nedersincken
 Die zeebaeren *verwoed*, die daer schuymende slaen; fol. 11 v°
 590 Die rotsen hoogh ghereckt doen ick stil-vredigh staen.

562 *draeghen jonst*: genegen zijn.

563 *al*: allemaal; — *tolln*: belastingen; — *wysen*: aantonen, bewijzen.

566 *vloedigh*: overvloedig.

567 *bewaer*: bewaring; cfr. vss. 64 en vlgg.

573 *deught*: goed.

574 *stierdy*: bestuurt gij; — *tot uwer keur*: naar uw zin, wens.

575 *swaerlyck*: zeer; sterk.

576 *eenpaerlyck*: gelijkelyk, evenzeer.

579 *af-ghebels*: gekleurd

582 *te veur*: te voren, voordien; — *pleyn*: vlakte, veld.

583 *overfel*: zeer fel, heftig; — *roncken*: loeien, huilen.

584 *grondighe*: diepe; — *duwieren*: holen, spelonken.

585 *opden toom*: met de toom, ingetoomd.

586 *losghetoomt*: met losse toom, vrij; — *snuyven*: blazen, bulderen.

587 *verdrincken*: doen onderlopen, onder water zetten.

588 *nedersincken*: bedaren.

589 *slaen*: klotsen.

590 *ghereckt*: uit-stekend

- Den sleutel-draegher koen van dit menschelyck leven,
 Naer dat hij t'purper-haijr uyt t'hoogh veldt heeft verdreven
 Met synen gouden crans en t'ros-ghespan seer fier
 Uijt de neus-locken wijdt gheblaesen heeft een vier,
 595 Verlichtende soo d'aerd' deur t'vier waghens ontluycken,
 Dien doen ick tot syn rust int waeter-pleijn gaen duycken.
 Dan compt snachts-bode voort in een bruyen cleet gestelt
 En met een doncker wolck bedeckt des hemels velt.
 En tot cieraet van dien doen ick die bleecke maene
 600 Met haer schoon hoorn-ghewuijn beposten d'hooghe baene,
 En die sterren vergult, glinsterigh root van licht,
 Wemelen hier en daer deur dat blouwe ghesticht.
 Ten cortsten, ick doent al, ick ben den godt van wonder,
 k'Gheef aenden blixem t'vier, den kletter aenden donder.
 605 Niet en can mij weerstaen, hoe groot, hoe sterck van cracht.
 Waer is nu Davids Godt, van hem soo groot gheacht?
 Waerom en comt Hij niet mijn voornemen beletten?
 Maer neen, ten is gheen noodt, ick soud' Hem self ontsetten
 Syn ryck en synen stoel deur myn gheweldigh handt,
 610 Want noyt machtiger vorst en quamp in Persen-lant.

*Zedechias van Hierusalem commende, al
 claghende, met de andere ghevanghene.*

- O Jeremias vrindt, nu ist te laet gheschreijt;
 Dit is den tijdt die ghij so dickwels hebt gheseyt.
 Helaes, t'is nu den tijdt dat ick word' wechghenomen
 Van volck, wiens handen fel ick qualyck sal ontcomen.
 615 Oorlof, mijn vrindt, oorlof, en ghij, in schoon ghebau,
 Die noch sou blijven staen hadd ick bleven ghetrou
 Den heer van Babilon, die, tot mijns lijfs verseere, fol. 12 r°

- 591 *sleutel-draegher*: blijkens vss. 592 vlgg. wordt hier bedoeld Apollo, de licht-god en menner van de zonnwagen.
 592 *t'purper-haijr*: de sterren.
 593 *t'ros-ghespan*: het paarden(ge)span.
 594 *neus-locken*: neusgaten.
 595 *'t vier waghens ontluycken*: het opkomen van de zonnwagen, het aanbreken van het licht.
 596 *waeter-pleijn*: de watervlakte, nl. *doceaensche zee* (vs. 190).
 597 *snachts-bode*: de avondster, Venus; — *gestelt*: gekleed, versierd.
 599 *van dien*: nl. *des hemels velt* (vs. 598).
 600 *hoorn-ghewuijn*: hoorn-gewei; — *beposten*: post vatten.
 602 *ghesticht*: heelal, uitspansel.
 604 *kletter ratelslag*.
 606 *van hem*: door hem, nl. David.
 608 *ontsetten*: ontnemen, ontroven.
 610 *Persen-lant*: cfr. vs. 248. — Zedechias komt dus nog van *Hierusalem*, het andere plan van het toneel.
 612 *gheseyt*: voorzegd.
 614 *Van*: door.
 616 *Die*: antec. *ghebau*; — *bleven*: gebleven; cfr. vs. 521.

- Mij eertijds heeft daer in ghestelt als een groot heere.
 Oorlof, myn vrinden al, tis nu met ons ghedaen.
 620 Als een lammeken teer wij nu ter vleesch-banck gaen;
 Des beuls-handt staet bereedt om ons lichaem te plaegen.

Nabuzardan.

Voort, ghy, verrader, voort! Wat isser nu te claeghen?
 Hier en helpt gheen gheschreij, t'is te laete bedocht!

Zedechias.

- Hadd ick myn selven toch als Saul omghebrocht,
 625 Oft had d'aerde ghescheurt en myn lichaem verslonden
 Als ick was jonck bejaert, soo'n soudick soo veel sonden
 Niet hebben uytgherecht, noch nu niet syn bevreest.

Nabuzardan, commende by Nabugodonosor.

- Des aerd-ryckx machtigh heer, vul vander goden gheest,
 Siet dien verraeder hier, die met schimpen en schanden
 630 Heeft muytery ghesticht in al de Jootsche landen.
 Ick lever hem aen u als die sulck straffen can.

Nabugodonosor.

- Myn lyf-bewaerder vroom, myn vrindt Nabuzardan,
 Ick danck u hooghelijck van u cloeckmoedighede.
 Laet terwyl d'ander volck leijden binnen de stede,
 635 Want ick wil desen schelm, hertneckelyck verblint,
 Aen hooren wat hij seijt en hoe hij is ghesint.

Hier gaense met d'ander ghevangenen binnen.

Wel, gy, versworen hondt, ghy schellemsche verraeder,
 Stichter van alle quaet, des boosheijts rechte vader,
 Nu sydij in myn handt en in myn straf ghewelt!

Zedechias.

fol. 12 v°

- 640 Siet hier u dienaar, heer, die druckelyck ghequelt
 Met berou van syn quaet en in ootmoedighede

617-618 *Den heer van Babilon*: cfr. vs. 54, waar Nabugodonosor eveneens hiervan gewaagt.

620 *Als een lammeken...* geïnspireerd door het gekende vs. uit *Is.* 53:7; — *vleesch-banck*: slachtbank.

627 *uytgherechi*: bedreven.

628 *vul*: vol.

629 *schimpen en schanden*: hoon en smaad.

631 *als die*: als diegene die, omdat gij diegene zijt die; — *sulck*: zo iets, zo'n misdaad.

633 *van*: om; — *hooghelijck*: ten zeerste; — *cloeckmoedighede*: dapperheid, onversaagdheid.

635/6 *Zinsconstr.*: *Want ick wil desen schelm Aen hooren, (ick wil aen hooren) wat hij seijt...*

640 *druckelyck*: op droeve wijze, met verdriet, pijnlijk.

U bidt ghenae syns lyfs met soet smeeckende bede;
En laet u handt in-straf hem niet ghenaecken doch.

Nabugodonosor.

Heij, trouweloos verraer, vol snootheyt en bedroch!
645 Wat seghdij van ghenae? Gh'en hebtse niet verdint!
Ick sweer u by myn croon dat t'alderminste kint
Vreedelyck proeven sal myn gramschap onghemeten.

Zedechias.

Nabugodonosor, al hebb ick my ghequeten
Seer qualyck jeghens u, en wilt daerom niet slaen
650 Mijn saet en myn gheslacht: s'en hebben niet misdaen.
Maer wilt u toornigh bloedt emmers syn gramschap vreden,
Stelt my levend' int vier oft doet my t'hert deursteken.

Nabugodonosor.

Neen, neen, neen, neen, neen, neen, gh'en syghets soo niet quyt!
Ghy moeder anders aen, Israels Godt in spijt!
655 t'En helpt wel-sprekentheijt noch vlugh beroer der tonghen!

Zedechias.

Heere, die iet misdoet, sijnde daertoe bedwonghen,
En sondicht niet soo swaer als die dat willens doet.

Nabugodonosor.

Can hy bedwonghen syn die self heerschappen moet?

Zedechias.

Jae hij, ghenadigh heer, deur svolckx roer en gheschillen.

Nabugodonosor.

660 Dat moet een heer int soet of int quaet sien te stillen.

Zedechias.

t'Is een volck on-ghetoomt, dat nerghens naer en hoort.

Nabugodonosor.

Hadt ghyse vast ghetoomt en doen gaen soot behoort!

fol. 13 r°

642 *ghenae syns lyfs*: lijfsgenade, genade voor zijn leven.

643 *ghenaecken*: aanraken, treffen; — *doch*: toch.

646 *alderminste*: allerkleinste.

649 *slaen*: treffen, doden.

653 *gh'en syghets soo niet quyt*: zo zijt ge er niet van verlost, zo komt ge er niet van af.

654 *Ghy moeder anders aen*: gij moet op een andere wijze lijden; — *in spijt*: tot hoon.

655 *beroer*: beweging, het roeren.

656 *bedwonghen*: gedwongen.

659 *roer en gheschillen*: troebelen, opschudding en twisten.

661 *on-ghetoomt*: ongebreideld, teugelloos.

- Maer dat is nu alleens, dat en mach al niet helpen
 Om myn toornigh ghemoet int minste te doen stelpen.
 665 Nu dan, om een beghin van uwe straf te maecken
 Sal myn bloetghietend' handt eerst uwe kinders raecken:
 Die moeten craecken, siet, des doodts gal bitter not!

Zedechias.

- O bermhertighe vorst, om de liefde van Godt,
 Laet, indient u belieft, u gramschap nedersincken!
 670 Wilt op d'onnooselheijt van myn cleen kinders dincken.
 Straft op my het misdaet, s'en weten hier af niet.
 Och goedertieren heer! Hoe soudick sulck verdriet
 Van myn bloet connen sien? Willet hun toch vergeven.

Nabugodonosor.

- Neen, neen, neen, sulck ghebroet en mach niet langer leven!
 675 Sy souden volghen naer des vaders boosen aert!

Zedechias.

Och heer, vergeeft mij dat, sij syn noch jonck bejaert,
 S'en hebben gheen ghepeijs van boosheijt voort te stellen.

Nabugodonosor.

- Ick segh, ten helpt al niet u smeekreden en quellen.
 Ras, ghij scherp-rechter, ras, neemt daer die kinders vals,
 680 Bringtse met vlietigheijt altemael om den hals.
 Hij meijnt mij met syn tael listelyck te verdooven.
 Neen, ick wil dat hy siet van d'leven hun berooven.
 Ick ben nu recht ghesint tot sulcke wercken vreet.

Zedechias.

Och prince vander eerd, stilt toch u gramschap heet!

Nabugodonosor.

- 685 Ras, bringhts'al om den hals eer sy maecken geclagh.

Zedechias.

Och, och, myn kinders lief, dats uwen lesten dagh!

664 *stelpen*: stillen.

667 *craecken ... des doodts gal bitter not*: de noot des doodts, die zo bitter is als gal, kraken = een bittere dood sterven.

670 *onnooselheijt*: onschuld

675 *volghen naer*: navolgen.

677 *S'en hebben gheen ghepeijs*: zij hebben geen gedachte, zij kunnen nog niet denken aan; — *voort te stellen*: te beramen.

678 *quellen*: last veroorzaken.

680 *vlietigheijt*: ijver, spoed.

685 *maecken geclagh*: klagen, jammeren.

Kinderen.

fol. 13 v°

Och, vader, vader lief!

Zedechias.

Helaes, myn jonghe dwerghen!

Kinderen.

Och vader, vader lief, wilt ons toch ijevers berghen!

Zedechias.

Och, och, myn kinderkens!

Kinderen.

Och vaeder, wilt u spoen!

Zedechias.

690 Och, och, myn kinderkens, k'en can u niet ghedoen!

Nabugodonosor.

Scherprechter, doet u werck!

Kinderen.

Och, lost ons vande dootd, myn vader uuytvercoren!

Scherprechter.

T'sa tsa! ter doot! ter dootd!

Zedechias.

Och, kinderkens vercoren!

Scherprechter.

Light daer, ghy vals ghebroet van eenen mensch versworen,

Die niet weerdigh en is dat hy opt d'eerde leeft,

695 Om dat verraeders stuck dat hij bedreven heeft!

Zedechias.

fol. 14 r°

Ach, schroomelyck voortstel! Ach, onmenschelyck bedrijf!

Ghy berghen hoogh en grof, valt my toch op het lyf,

Opdat ick mach ontgaen die vreedde raserije,

Die op my brandigh toont dees afgodische prijje!

700 Waerom ben ick ghebaert uyt myns moeders lichaem?

Waerom ben ick ghestelt bewaerder onbequaem

688 *ijevers*: ergens.690 *k'en can u niet ghedoen*: ik kan niets voor u doen, ik kan u niet helpen.691 *lost*: verlos.697 *grof*: groot, zwaar.698 *raserije*: razernij, tomeloze woede.699 *brandigh*: verhit, hevig; — *prijje*: verachtelijk mens, onmens.701 *ghestelt*: aangesteld als; cfr. vss. 54 en 617/8; — *onbequaem*: ongeschikt, onbruikbaar.

Van desen vreeden beul in dese Jootsche landen?

Nabugodonosor.

Tsa, ras, scherp rechter, ras! Koort en bindt hem syn handen
En stelt hem aen dien staeck, gloeit hem syn ooghen uijt!

Scherprechter.

- 705 Tsa, voeght u naer het werck, ghy trouweloosen guyt!
Ick sal u ooghen dicht haest hebben uytghesteken.

Zedechias.

- O bermhertighen Godt, siet aen en wilt toch vreden
Dat onverdraeghelyck leedt dat my alhier gheschiet!
Opent u, hemelen, en vraeck-ghierigh aensiet
710 Desen vreedighen hondt, die nu handelt soo tyrannigh,
Desen vreedighen hondt, die teghen u weerspannigh
Den tempel heeft gheslecht en al tciraet gherooft!

Nabugodonosor.

Ras, ras, met fellicheijt deursteeckt hem d'ooghen int hoofd!
Dan willick hem alsoo naer Babilon toesenden.

Scherprechter.

- 715 Heer coninck, t'is ghedaen! Loopt voort, ghy snooden blenden!
Nu hebdijs creghen recht den loon van u ghewerck.

Nabugodonosor.

Bindt hem den arm seer vast met ketenen seer sterck,
Banden en sloten, dat hij moet naer Babel trekken,
Daer ick hem leeren sal met sijnen coninck ghecken.

Zedechias.

- 720 Schreyt nu met mij, Hierusalemsche mannen,
Schreyt, Joden, schreyt, uyt ulier lant ghebannen,
Schreyt en vervloecht den druck-bringhenden dagh
Als dyn oogh-licht eerst den aerd-bodem sagh!
Beweent tghebou van u in schoone stede,
725 t'Constigh ghewerck van eenen tempel mede!
Beschreijt het bloedt dat aen Godt vraecke riep,
Alst vloedighlyck lancx heen de straeten liep!
Ach, goede vrintd Jeremias rechtveerdigh,

fol. 14 v°

702 *Van*: door

703 *Koort*: bind met koorden vast.

705 *voeght u*: schik u; — *guyt*: schurk, booswicht.

713 *fellicheijt*: wreedheid, boosaardigheid.

715 *snooden blenden*: ellendige blinde.

716 *creghen*: gekregen; vgl. noot bij vs. 521; — *ghewerck*: daden.

725 *ghewerck*: werk.

727 *vloedighlyck*: overvloedig.

- Dijn leeringh goet hielen wy voor onweerdigh!
 730 Haddick u woordt en onderwys gheloof,
 k'En waer nu niet van myn ghesicht berooft!
 Oorlof, Godts vrindt, weerschouwer van ons plaeghen,
 Wilt u ghebedt doch inniglyck opdraeghen
 Voor d'hoogh ghestoelte vanden Schepper van al;
 735 k'Oop hy syn volck noch eens troost senden sal.

SLUIJTREDEN.

- Constrijcke gheesten al, dichtstelders en beminders,
 Van dit wijs erssen-kindt naervolghers ende kinders,
 Op wiens hervaeren hoofd staet cierelyck ghedruckt
 Den groenen lauwerkrans van Phebus handt gepluckt,
 740 Wien t'neghen-suster-heijr heeft selve willen leijden
 Opt t'overtoppigh ghebergh om u daer te vermeijden
 En om u lipcorael te douwen aenden vloet,
 Die daer t'ghevleughelt peerdt uyt een rots daelen doet, —
 Is ons werck onbequaem oft niet constigh deurdreven,
 745 En willet tot ons schand' niemant in d'ooren gheven,
 Want d'ongheschoren godt, rijp-sinnigh van bestier,
 En raecte noijt voor ons sijn soet ruysschende lier,
 Waerom, al ist niet gh'haelt uyt de wyserssen kiste, fol. 15ro
 Nemet toch danckelyck van ons, Catharinisten!
 Amor Vincit.

729 *hielen*: hielden; — *onweerdigh*: verachtelijk.

732 *weerschouwer*: waarschouer, die waarschuwet.

735 *k'Oop*: ik hoop dat.

Sluijttreden: slotwoord; wie deze uitspreekt wordt niet gezegd, evenmin als bij de *Voor-redene*.

737 *wijs erssen-kindt*: zoals vs. 748 = *wyserssen*: kind van wijze vrouwen, de Muzen, dus Rhetorica; zij wordt wel eens afgebeeld zoals vss. 737/8 haar beschrijven; voor de woordvorming zie VH I § 78.

738 *hervaeren*: ervaren, bekwaam; — *cierelyck*: bevallig, fraai.

740 *Wien*: die, nl. de *Constrijcke gheesten al* ... vs. 736; — *t'neghen-suster-heijr*: nl. de negen Muzen.

741 *overtoppigh*: hoog-uitstekende; bedoeld wordt de Helikon-berg, waar het gevleugelde paard Pegasos de Hippokrene of Hengstebron heeft geslagen; — *u ... vermeijden*: u vermeien, verlustigen.

742 *lipcorael*: het koraal van uw lippen, uw rode lippen; — *douwen aen*: drukken aan, laven aan.

743 *t'ghevleughelt peerdt*: nl. Pegasos

744 *onbequaem*: ongeschikt, niet kunstig; — *deurdreven*: zeer bedreven.

745 *in d'ooren gheven*: bekend maken, meedelen.

746 *d'ongheschoren godt*: nl. Apollo, de god van de dichtkunst; — *rijp-sinnigh*: wijs, verstandig; — *bestier*: beleid, gedrag.

748 *Waerom*: om welke reden; — *gh'haelt*: gehaald, opgediept; — *wyserssen*: dus: de Muzen, cfr. vs. 737.

749 *danckelyck*: in dank.

Catharinisten: de Aalsterse kamer, waarvan Caudron deel uitmaakte, was de « Camere vande H. Maghet Catharina », die als kenspreuk voerde *Amor Vincit*, waarmede ook dit stuk is ondertekend.

Gewijzigde lezingen.

8 <i>omringhen</i>	Tekst: <i>ontringhen</i>
11 <i>dat</i>	<i>het</i> overschreven door <i>dat</i>
<i>vet</i>	<i>vel</i>
33 <i>hand</i>	<i>handen</i>
37 <i>uytorghend</i>	<i>buytorghend</i>
40 ———	regel tussengeschreven
41 <i>Nabugodonosor</i>	<i>Nabugadonosor</i>
57 <i>boos</i>	<i>boos of loos</i>
65 <i>uus</i>	<i>bus</i>
80 <i>goudt-rayende</i>	<i>goudt-rayend</i>
114 <i>schicht</i>	<i>schilt</i>
138 <i>Salomon</i>	<i>Salamon</i>
143 <i>Salomon</i>	<i>Salamon</i>
164 <i>synen naem deur syne doodt</i>	<i>syne doodt deur synen naem</i>
183 <i>fortun</i>	<i>fortynen</i> , overschreven en <i>en</i> geschrapt
188 <i>En</i>	<i>Een</i>
194 <i>voorgaenster</i>	<i>voorganckster</i> , waarvan <i>nck</i> overschreven door <i>en</i>
195 <i>omringhen</i>	<i>ontringhen</i>
202 <i>Trecks</i>	<i>Trechts</i>
208 <i>spys en</i>	<i>spysen</i>
212 <i>met</i>	<i>net</i>
229 <i>Een</i>	<i>En</i>
243 <i>D'welck</i>	<i>d' velck</i>
291 <i>in</i>	<i>geschrapt</i>
335 <i>Saen</i>	<i>Sam</i>
343 <i>hem</i>	<i>uuyt</i> (tweemaal dus)
344 <i>spoyen</i>	<i>spoen</i>
345 <i>mach</i>	<i>moch</i>
358 <i>En</i>	<i>E</i>
416 <i>dattet</i>	<i>datter</i>
431 <i>se</i>	<i>ontbreekt</i>
437 <i>daer</i>	<i>dat</i>
438 <i>beylich</i>	<i>veylich</i>
439 <i>Waerover</i>	<i>Waerom</i>
445 <i>een</i>	<i>aen</i>
453 <i>rad</i>	<i>ras</i>
454 <i>glad</i>	<i>grad</i>
467 <i>cryghs-bandel</i>	<i>cryghs-banden</i>
470 <i>sonderling</i>	<i>sonderlin</i>
478 <i>trauwloos</i>	<i>trauwels</i>
498 ———	het tweede halfvers is misschien corrupt (cfr. rijm)
500, 502 en 506 <i>Saphatias</i>	<i>Saphias</i>
577 <i>Versetlick</i>	<i>versetlick</i>
626 <i>soo'n</i>	eigenlijk staat er een afkortingsteken
654 ———	na <i>in</i> : geschrapt <i>godt</i> (tweemaal dus)
655 <i>vlugh</i>	<i>vlugt</i>
691/3 ———	de tekst van het hs. is hier ongetwijfeld corrupt
694 <i>opt</i>	boven <i>i</i> een afkortingsteken
704 <i>gloeit</i>	<i>groeit</i>
709 <i>vraeck-ghierigh</i>	<i>vraegb-ghevigh</i>
716 <i>gbewerck</i>	<i>gbenerck</i>
717 <i>den</i>	<i>ontbreekt</i>
721 <i>Joden</i>	<i>Goden</i> , overschreven tot <i>Joden</i>